

תנובות שדה

גיליון מס' 86
תשרי – חשון תש"ע

מחיר מגוי שנתו – 54 ₪

בהוצאת
המכון למצוות התלויות בארץ
בנשיאות מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א
בית עוזיאל

כתובת:

מערכת תנובות שדה
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.נ. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08-9214829 08-9216829 פקס: 08-9207911
macon1@bezeqint.net
WWW.HAMACHON.CO.IL

המערכת:

הרב שניאור ז. רווח, הרב אליהו ראש, הרב יוסף מאיר שטורך

עורך:

הרב יוסף מאיר שטורך - Imeir2@neto.bezeqint.net

המעוניינים להכניס מאמרים או תשובות לחוברת, מעבר לשני
עמודים, מתבקשים לשלוח ע"ג תקליטור

החוברת י"ל בסיוע:

משרד המדע – מינהל התרבות
המועצה האיזורית גזר

© כל הזכויות שמורות

תוכן העניינים:

ה	ובחודש השביעי	מאמר מערכת:
ז	מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א הרב הראשי לישראל	דינים ומנהגים ליום הכיפורים
כ	מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א הרב הראשי לישראל	בעניין זריעת גידולי חיפוי בכרם יין
כא	הרה"ג יוסף אלמשעלי שליט"א רב איזורי מ.א. מרום הגליל	שאלה בעניין הנ"ל
כב	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	תשובה בעניין הנ"ל
לח	הרה"ג רבי אליהו ראש חוקר תורני ראשי ומנהל תחום פסיקה הלכתית של המכון	בענין כוסס חיטין ושעורין וברכת החומץ
מב	הרה"ג רבי אהרון בוארון שליט"א	בענין סדר הפרשת תרו"מ הנהוג כיום
מז	מדור שו"ת – שאלות שנשאלו בבית ההוראה שע"י המכון למצוות	מדורים:

- מאמר מערכת -

ובחודש השביעי

עומדים אנו בתחילתה של שנה חדשה, ובפתחו של חודש תשרי – ירח האיתנים החודש השביעי.

על "החודש השביעי" נא' במדרש (ויקרא רבה פ' כ"ט), "בחדש השביעי באחד לחדש. חדש שהוא משובע במצות. ראש השנה בתוכו, יום הכפורים בתוכו, סוכה בתוכו, לולב בתוכו, אתרוג בתוכו, הדס בתוכו, ערבה בתוכו".

"דבר אחר בחדש השביעי, חדש שהוא משובע בכל. גיתות בתוכו, גורנות בתוכו, כל מיני מגדים בתוכו".

משמע לכאורה שיש קשר בין השובע הרוחני של חודש תשרי, לשובע הגשמי הטמון בחודש זה.

ונראה שאין זה רק בחינה של שכר על קיום המצוות (כמו אם שמוע תשמעו וכו' ואכלת ושבעת..). אלא שזהו עניין בכח הזמן, שזמן המשובע במצוות הוא הזמן שבו יש שפע, שבו הגתות והגורנות מלאות.

ונראה, ביסוד העניין הזה, ע"פ דברי המדרש הידועים (ויקרא פכ"ה), "בוא וראה כי כל שביעי חביב לפני הקב"ה, בדורות, באבות, בבנים, ברקיעים בארצות, בשנים, בחדשים, ובימים כו'... בשנים, שש שנים תזרע שדך ובשביעית תשמטנה ונטשתה (שמות כג יא). בחדשים. ניסן אייר סיון תמוז אב אלול תשרי, ומכולם בחר בתשרי שהוא חדש שביעי, שנאמר ובחדש השביעי באחד לחדש (במדבר כט א), והוא לתקיעה ולכפרה ולשמחה. בימים, ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך (שמות כ ט י).

בעניין זה ש"שביעין חביבין", נראה לבאר ע"פ הידוע (מהר"ל דרך חיים פ"ה ט"ז) שהמספר שבע מורה על התכלית הרוחנית של העולם הגשמי. משום שלעולם הגשמי יש מימד של 6 צדדים (מעלה, מטה, פנים, אחור, ימין ושמאל),

ולכן הספרה 6 מורה על מימד החומר, עולם המעשה, וזהו עניין ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. והמימד השביעי הוא התכלית הרוחנית של עולם המעשה. וזהו עניין ובשביעי שבת - "לה' אלקיך".

וזהו עניין שבביעין חביבין, כי בהם בה לידי ביטוי התכלית הרוחנית של כל דבר. ומאחר שהשפע הגשמי תלוי בקיום התכלית הרוחנית, הרי שהחודש השביעי הוא החודש שבו התכלית הרוחנית מגיעה לשיא השיאים והוא משובע במועדים, וממילא בחודש זה חל ביתר שאת גם הפוטנציאל של הברכה הגשמית.

יהי רצון שנזכה להיכתב ולהחתם לשנה טובה ומתוקה ונושפע בחודש תשרי הבעל"ט – החודש השביעי, שפע ברכה והצלחה ברוחניות ובגשמיות, אמן.

העורך

מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון והרב הראשי לישראל

לקט דינים ומנהגים ליום הכיפורים

כפרות:

א. נתפשט המנהג לעשות כפרות בערב יוה"כ.

ואעפ"י שמרן ז"ל¹ כתב שיש למנוע המנהג, מ"מ נהגו בזה כמ"ש בשער הכונות² שרבינו האר"י ז"ל היה נזהר מאד לקיימו, והיה לוקח תרנגול א' לבן לכל אחד מבני הבית הזכרים, ותרנגולת א' לבנה לכל אחת מבני הבית הנקבות, ולפיכך לאשה מעוברת ישחט עליה מספיק ב', א' זכר אולי הוא זכר, ותרנגולת א' אולי הולד נקבה, ועוד תרנגולת א' בשביל האשה עצמה נמצא שהם ג', ב' נקבות וא' זכר, ע"כ³.

ב. זמן שחיטת הכפרות הוא בליל ערב יוה"כ באשמורת קודם עלות השחר אחר הסליחות⁴, והנוסח של הכפרות ידוע והוא ערוך וכתוב במחזורים קחנו שם.

ועיין בכה"ח⁵ נוסח "לשם יחוד קובה"ו" שיש לומר קודם הכפרות משם סידור הרב יעבץ ז"ל ע"ש.

ג. מאד צריך להיזהר לשחוט אצל שוחט יר"ש מרבים, ובקיא בשחיטה ובדינים, כי מחמת הלחץ זה הדוחק של רבוי השחיטה בזמן זה עלולים ליכשל בבדיקת הסכין או בעצם השחיטה, ה' יצילנו.

וכתב הפמ"ג דבמקום חשש יש להקדים השחיטה יום או יומים לפני יוה"כ וכן ראה נוהגים, ע"ש, או יסבבו על ראשיהם מעות לכפרה ונחשב להם לצדקה שלא יהיו נכשלים באיסור נבילה ח"ו⁶. ורבנן די בכל אתר ואתר נוהגים לתקן תקנות ולגדור גדרים כדי להסיר מכשול ולישר המסילה ואין מזרזין אלא למזורז⁷.

¹ סימן תר"ה ס"א.

² דף ק ע"א.

³ ודעת הלבוש דדי בא' זכר וא' נקבה למעוברת, ומי שאין ידו משגת די לו בתרנגול א' ותרנגולת א' לכל בני הבית, (א"ר שם ועוד, וכמ"ש בקו"ס עמוד 176 סוף אות ב'), ועיין בנתיבי עם (שם) ובברית כהונה (עמוד ע"ה אות א').

⁴ שער הכונות שם, הובא בכה"ח סי' תר"ה או' ט'.

⁵ שם או' ט'.

⁶ ח"א ומשנה ברורה אות ב'.

⁷ עיין משנה ברורה סק"ב, וכה"ח אות י"ב, ובדברי מרן הראש"ל נר"ו, בקו"ס שם אות ד', ועיין ברית כהונה כעמוד ע"ה אות ב' וג', ועוד, ישמע חכם ויוסף לקח.

ד. נהגו שבעה"ב מברך על כסוי הדם כדי להרויח מצות עשה דאורייתא ובפרט לעת כזאת. ויברך "על כיסוי הדם בעפר", וכל א' מבני הבית יכול לברך על א' העופות, וגם השוחט יברך לבסוף, ואין בזה משום מרבים בברכות שהרי כל א' מברך על שחיטה בפני עצמה ועל דם חדש.⁸

ה. נהגו ליתן הכפרות לעניים או לפדותן בממון שנותנים לעניים.⁹

וטוב יותר לפדותן וליתן הכסף לעניים, דאז לא יבוש העני, בחושבו שהוא נבזה בעיני הנותן לו התרנגול שהשליך עליו את עוונותיו.¹⁰ ואם דש בו ויודע בו שלא יתביש יתן לו התרנגול שלפעמים נהנה יותר שא"צ לטרוח, וגם לו תהיה צדקה באותו דבר שנתכפר בו.¹¹ וראוי ליתן לו ערך הכפרות שיש לו¹² והיינו כשיש לו אפשרות לפדות¹³ ואם לאו יתן צדקה כפי כוחו. ומדברי הברית כהונה¹⁴ נראה דנהגו ליתן העופות עצמם לעניים יע"ש, והכל לפי הענין.

ו. הנזהר ליתן מכספו, לא יקח פדיון הכפרות ממעות המעשר, אלא ממעות עצמו.¹⁵

ז. דעת הרמ"א ז"ל¹⁶ שיסמוך ידיו על ראש התרנגול וכמ"ש הטור, ואולם הט"ז כ' למנוע דבר זה, דנראה כמקדיש קדשים ושחטן בחוץ ח"ו. והא"ר ור"ז מקילין בזה דאין התרנגול ראוי למזבח, וכ"כ בסדור הרב יעב"ץ ז"ל¹⁷ ומעולם לא ראינו שיסמכו ידיהם על ראש הכפרות.

ערב יוה"כ

ח. מצוה לאכול בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה¹⁸

⁸ בן א"ח פ' וילך אות ג', ועוד כה"ח אות ז"ך.

⁹ מהרי"ל, הרמ"א תר"ה ס"א.

¹⁰ מהרי"ל הל' יוה"כ ושכנה"ג ועוד.

¹¹ מט"א, מ"ב אות ה', כה"ח אות ז"ך.

¹² מ"א סק"ה ועוד.

¹³ מ"ב או' ו', כה"ח אות כ"ט.

¹⁴ עמוד ע"ה אות א

¹⁵ של"ה, א"ר, מט"א, מ"ב אות ו', כה"ח אות כ"ח.

¹⁶ ש"ס.

¹⁷ כה"ח אות לב.

¹⁸ מרן תר"ד ס"א.

דתני חייא בר רב מדופתי כתיב ועינתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב, וכי בתשעה מתענים והלא בעשרה מתענין, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו מתענה בתשיעי ועשירי¹⁹. וכ' הפר"ח דע"י האכילה לבד יש לו שכר כאילו התענה ב' ימים מלבד שכר התענית של יוה"כ. ואסור להתענות בו אפי' תענית חלום²⁰ משום שהאכילה של יום זה נחשבת לתענית ממש, משא"כ באכילה דשבת ויר"ט²¹. וטוב לבצוע על שתי ככרות כמו ביר"ט²² וקודם הסעודה ישב במקומו ויאמר מזמור ה' רועי, ואח"כ יאמר "לשם יחוד קבה"ו". ומצוה לאכול דגים²³ ויאכל הדגים בשחרית דוקא²⁴. וכ"כ הרב נתיבי עם ז"ל²⁵ שכן נהגו בירושלים. וכתב הברי"כ²⁶ שאוכלים בסעודה המפסקת רק עופות, ולא בשר בהמות, וכן אין אוכלים דגים בסעודה המפסקת.

ט. גם נשים בכלל מצות אכילה בערב יום כיפור.

הגאון רעק"א ז"ל²⁷ עלה ונסתפק אם נשים פטורות ממצות אכילה בערב יוה"כ כמו כל מ"ע שהזמן גרמא, או שמצוה זו קשורה ביוה"כ וחייבות בה כמו שחייבות בתענית דיוה"כ. והכתב סופר ז"ל²⁸ פשט לחייבם שלא יזיק להם התענית למחר²⁹.

י. אין עושין מלאכה בערב יוה"כ. ואם עשה בו מלאכה אינו רואה סימן ברכה לעולם לפי שיש לו לעסוק באכילה ושתיה³⁰.

יא. אין נופלים על פניהם בערב יוה"כ³¹ ואין אומרים למנצח יענך ומזמור לתודה³².

¹⁹ ברכות ח' ע"ב, ויומא פ"א ועוד.

²⁰ רמ"א שם.

²¹ אחרונים.

²² יפ"ל ח"ב אות ג', בשם השל"ה, ומעיל שמואל.

²³ טור ממעשה דחייט שבמדרש איכא וב"ר פי"א, עט"ז, ביאורי הגר"א, מט"א, בן א"ח פ' וילך אות א'.

²⁴ בן א"ח שם ועיין כה"ח שם אות ד'.

²⁵ שם.

²⁶ עמוד ע"ז אות ח.

²⁷ בתשובה סימן ט"ז.

²⁸ סימן ק"ב.

²⁹ שכידוע זה א' הטעמים של מצות אכילה בערב יוה"כ, ועיין כה"ח או' ה' שם מזה, וגם במי שא"א לו להתענות ביוה"כ מחמת חולי אם הוא מחוייב לאכול בערב יוה"כ ע"ש, ועיין יבי"א ח"א חאו"ח סימן ל"ז.

³⁰ אר"ח דף ק"ג ע"ב, כס"א אות ג', כה"ח שם אות כ'.

³¹ מרן סי' תר"ד ס"ב.

³² הרמ"א שם, וע"ש במ"ב אות ד' וכה"ח אות כ"א.

ואולם השכנה³³ כתב דמנהגינו לומר מזמור לתודה, וכ"כ הפר"ח³³ אבל מזמור "יענך" וכן תפלה לדוד אין אומרים, וכמו כל הימים שאין בהם נפילת אפים.

יב. עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שיפייסנו.

ואפילו לה הקניטו אלא בדברים צריך שיפייסנו³⁴ וגזל ואונאה וכל דבר הנוגע לממון, חייב לשלם, ואח"כ יפייסנו שימחל לו. וצריך להתודות וישוב מלעשות כזה לעולם³⁵ ולא יסמוך על הוראתו בדבר שבממון כי ע"י הנגיעה ימצא היתרים רבים שלא כדון, אלא ישאל למר"צ שיורה לו הדרך³⁶.

יג. כתבו המקובלים דמי שאינו מעביר שנאה ביוה"כ אין תפלתו נשמעת³⁷.

וטוב גם נעים שהחזן יכריז קודם כל נדרי לומר, רבותי תמחלו זה לזה, והקהל יאמרו מחלנו, כדי שיתעורר אותה שעה סניגוריא למעלה על ישראל, דבר בעתו מה טוב³⁸.

יד. טוב לאדם לוותר ולמחול למי שפגע בו או חטא כנגדו.

ואפ' אם הרבה לפשוע כנגדו, מ"מ ימחל לו בלב שלם ובנפש חפיצה וישיב לו אהבה תחת שנאתו, ובפרט בימים אלו, ובמדה שאדם מודד בה מודדין לו וכל המעביר על מדותיו מוחלין לו כל פשעיו, והוא זכות גדול ורב להביאו עמו ליום הדין. וכן שמעתי מחכם א' שהוא מתלמידי החפץ חיים זיע"א שכן היה מייגע לרבים החפץ חיים ז"ל בימים אלו ועיין עוד בשיחותיו של הגר"ח שמואלביץ ז"ל ראש ישיבת מיר ירושלים מ"ר ע"ז ותרווה נחת.

טו. כל אדם ינשק ידי אביו ואמו בערב יוה"כ לעת ערב קודם שילך לביהכ"נ, ויבקש מהם מחילה.

ודבר זה הוא חיוב גדול על כל אדם א' חכם וא' תם, ואם הבן שוטה ולא ביקש, הם יתנו לו מחילה בפיהם³⁹.

טז. נהגו לטבול בערב יוה"כ⁴⁰.

וכן נהגו ללקות וכמ"ש מרן ז"ל⁴¹ וז"ל, כל הקהל לוקין מלקות ארבעים אחר תפלת מנחה, שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו, וכ' הרמ"א ז"ל שנהגו שהנלקה אומר וידויים בשעה שנלקה, והמלקה אומר, והוא רחום יכפר עון וכו' ג"פ שהם ט"ל תיבות נגד

³³ כה"ח שם או' כ"ג. וכ"כ הרב נתיבי עם ז"ל ע"ש.

³⁴ משנה ביומא פ"ה ע"ב, מר"ן סי' תר"ו ס"א.

³⁵ הרמב"ם פ"א מה' תשובה ה"א ופ"ב ה"ט.

³⁶ ח"א, מ"ב אות ו', כה"ח אות ח'.

³⁷ א"ר, מט"א, כה"ח אות י"ד.

³⁸ בן איש חי פ' ויחי אות ה', כה"ח אות מ"ג.

³⁹ בן א"ח וכה"ח או' מ"ד בשם מט"א ע"ש.

⁴⁰ וכמ"ש הטור והשו"ע סי' תר"ו ס"ד, והוא מהזוהר הק' פ' פינחס דרי"ד ע"ב ע"ש.

⁴¹ סימן תר"ז ס"ו.

ט"ל מכות, ונהגו להלקות ברצועה כל דהוא דאינו רק זכרון למלקות, ויקח רצועה של עגל וכו' והנלקה יהיה מטה פניו לצפון ואחוריו לדרום ע"כ.

ונחלקו האחרונים⁴² על זמן הטבילה אם הוא לפני מנחה או אחרי סעודה המפסקת סמון ליוה"כ⁴³ ומהר"ח ז"ל בפע"ח⁴⁴ כתב שקודם שיתפלל מנחה יעשה מלקות ואחר המלקות טבילה בסוד באנו באש ובמים.

ועיין בנתיבי עם ז"ל⁴⁵ שהביא את סדר המלקות כמנהג בית א-ל בירושלים קחנו משם.

יז. צריך להתוודות במנחה קודם סעודה המפסקת⁴⁶.

וסדר הוידוי מבואר במחזורים. וטעם הוידוי שלפני סעודה המפסקת הוא משום שמא יארע קלקלה בסעודה. ויש שפירשו שר"ל שכרות וכדו', והרמב"ם⁴⁷ פי' דחיישינן שיחנק בסעודה ח"ו⁴⁸. ודעת הרמב"ן ז"ל שצריך להתוודות גם אחרי הסעודה קודם ערבית, ומרן בב"י כ' שהעולם לא נהגו כהרמב"ן, אולם השל"ה⁴⁹ כ' דראוי לכל יר"ש לעשות כהרמב"ן ושכן נוהג הוא ז"ל לשבין השמשות ממשמש ובא והוא סמוך לחשיכה מתודה בכל יכולתו, והובא במגן אברהם⁵⁰. והפר"ח ז"ל כתב דעכשיו נוהגים לומר לפני ערבית הפיוט "לך אל - לי תשוקתי" שיש בו וידוי, וכתב שצריך לקום כשאומר הוידוי הנז' כדי לחוש לקיים סברת הרמב"ן ז"ל, והובא בכה"ח⁵¹ וכ' דזה למנהג הספרדים, והאשכנזים יוצאים בתפילה זכה שאומרים קודם כל נדרי שיש בה ג"כ וידוי יע"ש, ולמעשה לא ראינו מי שנוהג לעמוד בעת אמירת הוידוי שבפיוט "לך א - לי תשוקתי", ומ"מ טוב לכיין לקיים בזה סברת הרמב"ן ז"ל וכמ"ש הפר"ח ז"ל. וכ"כ בשלמי חגיגה הוב"ד בסידור אהלי יעקב דף ט"ו ע"א ד"ה מזמור ע"ש.

סעודה המפסקת:

יח. אוכלים ומפסיקים קודם בה"ש, שצריך להוסיף מחול על הקדש.

ותוספת זו אין לה שיעור אלא קודם בה"ש. והוא מהתורה אלא שאינו ענוש כרת וכמ"ש במסכת יומא⁵². ואחר שקיעת החמה מיד הוא מין השמשות, וע"כ התוספת צריך להיות

⁴² הט"ז והמ"א ועוד.

⁴³ כה"ח אות נ"א ע"ש.

⁴⁴ שער כ"ז פ"א.

⁴⁵ תר"ו ס"ד.

⁴⁶ מרן סי' תר"ז ס"א.

⁴⁷ פ"ב מהל' תשובה ה"ז.

⁴⁸ כה"ח שם אות א'.

⁴⁹ דף רכ"ח ע"ב.

⁵⁰ סק"ז.

⁵¹ אות ב'.

⁵² דף פא ע"א ע"ש.

לפני השקיעה⁵³. והשו"ג דקדק מהכל בו, שלכתחילה צריך להפסיק בעוד השמש בראש האילנות ושכן נהגו⁵⁴.

יט. גם הנשים חייבות בתוספת זו וצריכות להפסיק אכילתן מבעוד יום.

ועפ"י שמרן⁵⁵ כתב שאין למחות בידם שלא תבאנה לעשות בזדון, מ"מ בזמנינו מזהר זהירי בזה כאנשים⁵⁶ ובאמת כן עינינו רואות כהיום שהן זהירות בזה.

כ. אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל עליו התענית⁵⁷.

וקבלה בלב לא הוי קבלה⁵⁸. והמ"ב⁵⁹ כ' דיש שכתבו שהמנהג להחמיר, שבזה שפסק מלאכול הוי כאילו קיבל בפה, ולכן נוהגים שקודם ברכת המזון, יאמר בפירוש שאינו מקבל עליו עדיין התענית, ועכ"פ יחשוב כן בלבו.

[ונלע"ד דהיינו דוקא כשגמר אכילתו אחר פלג המנחה, אבל לפני פלג המנחה לכו"ע לא חשיבא הפסקת האוכל קבלה, דאפילו קבלת תענית יוה"כ בפה לא מהני לפני פלג המנחה, וכמבואר במ"ב⁶⁰ וכ"ש בזה].

כא. כ' הבן א"ח⁶¹ שנוהגין לטבל הפת בסוכר בסעודה המפסקת.

וכ"כ המטה אפרים במנהג אשכנז, אך צריך גם כן להביא מלח על השלחן ולטבול במלח, ובאשכנז נהגו לומר בגמר הסעודה המפסקת שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון, ויש טעם למנהג זה, ונכון לאומרו עכ"ל.

כב. לקדוש ה' מכובד, זה יום הכיפורים, כבדהו בכסות נקיה⁶² ומציעים המטות, ופורסים מפה יפה על השלחן כמו שבת⁶³

כג. יש מי שאומר שמברך על הדלקת נר יוה"כ⁶⁴ וכן המנהג במדינות אלו⁶⁵ וכן נתפשט המנהג.

⁵³ מ"ב אות ב', כה"ח אות ה'.

⁵⁴ כה"ח אות ו'.

⁵⁵ שם ס"ב.

⁵⁶ מאמ"ד, כה"ח אות י'.

⁵⁷ מרן תר"ח ס"ג.

⁵⁸ הרמ"א שם.

⁵⁹ אות י"ב.

⁶⁰ שם אות י"ד וכן בכה"ח אות כ"ז.

⁶¹ פ' וילך אות ד.

⁶² שבת קיט ע"א.

⁶³ רמ"א סוסי" תר"י; בן א"ח שם אות י"ז.

כד. האיש יטיב את הנרות.

וכפי שכתבו שם האר"י ז"ל לענין שבת ויו"ט, ודאי דכ"ש הוא בערב יוה"כ דעושה תיקון גדול לכפר⁶⁶.

כ' מרן⁶⁷ דבכמה מקומות נוהגים להרבות נרות בבתי כנסיות, ולהציע בגדים נאים בבהכ"נ.

וכ' הרמ"א⁶⁸ ונוהגים שכל איש גדול או קטן עושה לו נר, וגם נר נשמה לאביו ולאמו שמתו וכן נכון וכו'.

והגר"א אדאדי ז"ל בספרו השומר אמת⁶⁹ כתב שכן נהגו שם בזה כהרמ"א ז"ל הנ"ל. וגם מהרמ"ק ז"ל בברית כהונה⁷⁰ כתב שכן נהגו להוליך כל א' נר לביהכ"נ, ועם הוא קטן מוליך בעדו אחיו או אביו.

עו"כ⁷¹ דמוליכין נר לע"נ אביו, וכתב דסגי בנר אחד גם לאביו וגם לאמו ושכן משמע בכה"ח⁷² ע"ש.

(ובק"ק מרוקו לא ראיתי נוהגים כן, ונהרא ופשטיה).

כה. ערב יוה"כ קודם בא השמש, לפני שיתחילו בישיבה של מעלה וכו', יאמר נא ישראל, לשם יחוד קובה"ו וכו' הריני בא לקיים מ"ע דאורייתא להתענות ביוה"כ וכו', הלא היא כתובה בכה"ח⁷³.

כו. כ' הרמ"א⁷⁴ ונוהגים לומר כל נדרי בעוד יום⁷⁵.

והריב"ש⁷⁶ לימד זכות על האומרים אותו בלילה כי לצורך היום הוא ושרי, וכתב הכה"ח⁷⁷ ומ"מ לכתחלה ודאי צריך לזהר לאומרו בעוד יום. ובברית כהונה⁷⁸ כ' שאומרים אותו גם משחשיכה ע"ש, ובאמת שכן נהגו למעשה ברוב המקומות ואין פוצה פה. שו"ר שכ"כ מרן

⁶⁴ מרן, תר"י ס"ב.

⁶⁵ הרמ"א שם.

⁶⁶ ר"ח אות א', כה"ח אות י"ג.

⁶⁷ תר"י ס"ד.

⁶⁸ שם.

⁶⁹ עמוד קמ"ד אות ב'.

⁷⁰ עמוד ע"ו אות ד.

⁷¹ שם אות ה'.

⁷² שם אות כ"ח.

⁷³ סימן תרי"ח אות א'.

⁷⁴ סימן תרי"ט ס"א.

⁷⁵ וכ' הב"ח שהטעם משום שאין מפירין נדרים בשבת ויו"ט אלא לצורך השבת.

⁷⁶ סוס"י שצ"ד.

⁷⁷ שם אות כ"ה.

⁷⁸ עמוד ע"ז אות יו"ד.

הראש"ל נר"ו⁷⁹ שהמנהג לאחר במכירת המצוות וכיו"ב ואומרים כל נדרי בלילה ויש להם על מי שיסמוכו.

כז. כ' מרן⁸⁰ נוהגים שאומר הש"ץ. בישיבה של מעלה וכו'.

וכ' מהרי"ל ז"ל דגדול שבעיר אומר בישיבה של מעלה וכו' וכן עמא דבר⁸¹. והשכנה"ג כ' נוהגין לאומרו גדול העיר או גדול הקהל, וכ"מ לפי מנהגו⁸².

כח. המנהג שנהגו להוציא ס"ת א' או ג' ס"ת ואומרים עליו התרת נדרים שהוא כל נדרי נזכר בספר הזוהר פ' פינחס⁸³.

ויש נוהגים להוציא ז' ס"ת כנגד ז"פ ה' הוא האלקים שבנעילה, ויש מוציאים כל הס"ת שבהיכל משום שחוששין לפגם הנשארם ואם לא הוציאו רק א' או שבכלל לא הוציאו לא מעכב⁸⁴. ובברית כהונה⁸⁵ כ' שמנהגם להוציא ז' ס"ת על התיבה כנגד ז' כורתי ברית ואומר הש"ץ על התיבה שבה הס"ת "בישיבה של מעלה" וכו', וכשאינן בביכ"נ זו ס"ת וצריכים להביא ס"ת מביכ"נ אחר מביאין אותו בעשרה בנ"א וציון להשומר אמת ז"ל, וברוב המקומות ראיתי שמוציאים רק ג' ס"ת.

כט. ספר פסול לא יוציאו והעדר טוב ממציאיותו⁸⁶.

והברית כהונה⁸⁷ כ' שמנהגם לבדוק כל השבעה ס"ת לפני יוה"כ ובפרט המיוחד לכל נדרי, ועיין עוד⁸⁸ שכ' דבשנים אלו שהסופרים בקשו סכום גדול לבדיקה, חסה התורה על ממונם של ישראל ולכן אם הוא בחזקת בדוק א"צ בדיקה, ומוציאים הקדום והמוחזק הגם דיש חדש ע"כ. והמנהג הפשוט היום שלא בודקים במיוחד בערב יוה"כ רק סומכים על החזקה, אך בוחרים במוחזק ומהודר ביותר שביניהם.

ל. אחר אמירת כל נדרי, אומר שהחיינו בלא כוס⁸⁹.

והכל בו כתב דהכי שפרי שכ"א יברך לעצמו, והב"י כ' עליו שאין נוהגין כן אלא הכל סומכין על ברכת הש"ץ. וכן אנו נוהגים למעשה שהחזן או הרב מברך ומוציא אחרים ידי חובתם, וטוב לומר להם שהוא מוציאם ידי חובתם בברכת שהחיינו ושיתכוונו גם הם

⁷⁹ קו"ס עמוד 181 אות טז.

⁸⁰ רי"ס תרי"ט.

⁸¹ ב"ח, ט"ז, מ"א ועוד.

⁸² כה"ח או ד'.

⁸³ בר"מ דף נר"ו ע"א. שער הכוונות דף ק' ע"א.

⁸⁴ שכנה"ג, כה"ח או ט"ו וט"ז.

⁸⁵ עמוד קכ"ח או י"ב.

⁸⁶ מל"ח סי' י"ט או י"ד, כה"ח שם או טז.

⁸⁷ שם אות יג.

⁸⁸ שם בעמוד ע"ח או י"ח.

⁸⁹ מרן שליט"א.

לצאת, (דהמ"א והא"ר ועוד אמרו שיברך כ"א לעצמו דעל הרוב אין הש"צ מכוין להוציא אחרים).

וכ"כ הבן א"ח ז"ל⁹⁰ שהמנהג שהאוחז ס"ת של כל נדרי יברך שהחיינו בקול רם ויכוין להוציא הצבור י"ח בברכה זו והשומעים יכוונו ג"כ לצאת בברכתו, ואם יש א' שאינו שומע טוב יברך לעצמו. ואח"ז אומרים קם ר"ש על רגליו וסליק ידוי' וכו' וכמ"ש במחזורים.

לא. כשחל יוה"כ בשבת אין אומרים במה מדליקין⁹¹ וכן נוהגין⁹². ואין אומרים קבלת שבת, אבל אומרים מזמור שיר ליום השבת⁹³.

ומיהו במחזורים כתוב לומר מזמור שיר ליום השבת לפני לך א -לי כיע"ש ועיין במחזור "אהלי יעקב"⁹⁴ מה שהעיר בזה יע"ש, וכ"א יתפוס מנהג אבותיו.

לב. כ' הגר"א אדאדי ז"ל⁹⁵ אור יוה"כ אחר שיכניסו הס"ת אומרים טוב להודות ואומר הש"ץ חצי קדיש והוא רחום וברכו.

וע"ש שכ' דהכנה"ג⁹⁶ יהיב טעמא להתחלת והוא רחום וברכו בלא קידש כיון שאין אומרים תהלה לפניו, אלא דבשיירי שם כ' דכשחל בשבת הנהיג לומר מזמור שיר של יום השבת⁹⁷, ובארץ הצבי אין אומרים לא כשחל בחול ולא כשחל בשבת, עכ"ד.

[ועיין בשד' חמד⁹⁸ מה שתמה ע"ז ובפרט לפי המנהג שאומרי מזמור הבו לה' כשמכניסים הס"ת ולמה לא יאמרו קדיש אחריו כמו במוסף של שבת וע"ש ועיין בסדור אהלי יעקב ז"ל⁹⁹ מה שהאריך בזה].

ומ"מ המנהג פשוט במקומותינו שאין אומרים קדיש אלא מתחילים והוא רחום, שו"ר בברית כהונה¹⁰⁰ שאין אומרים קדיש קודם ערבית של כפור אע"פ שאומר מזמור טוב

⁹⁰ פ' וילך אר' י"א.

⁹¹ מהרי"ל.

⁹² ודלא כהכל בו דמ' אר' ט' ועט"ז, כה"ח אות ל"ו.

⁹³ שכנה"ג, וכ' דאומרים אותו קודם "שמע קולי" וכ"כ הש"צ ש"ע והמט"א כ' לאומרו אחר "שהחיינו" וכ"מ מהר"ז שכ' לאומרו, קודם ברכו, וכ"כ בת' מהר"ם מרוטנבורג שכ' דשהחיינו קודם שהוא חובה ומקודש יותר ממזמור שיר ליום השבת שהוא מנהג בעלמא (כה"ח אר' ל"ז). וכ"נ מדברי השומר אמת שכן נהגו שכתב (עמוד קכ"ב אר' י') וז"ל אחר שיכניסו הס"ת אומרים טוב להודות וכו'.

⁹⁴ דף ט"ו ע"א.

⁹⁵ בספרו השומר אמת, עמוד קכ"ב אר' י'.

⁹⁶ סי' תרי"ט.

⁹⁷ אולי ר"ל דלפי"ז צ"ל קדיש.

⁹⁸ מעי' יוה"כ סי' ב' אות ד'.

⁹⁹ דף כ"ג ע"ב.

¹⁰⁰ עמוד תקפ"ה אר' א.

להודות, וכן אין אומרים קדיש קודם ערבית של מוצאי כפור וע"ש, וכ"כ מהרמ"ק ז"ל
בברית כהונה¹⁰¹ ע"ש. וכן המנהג פשוט.

**לג. אעפ"י שהרחיצה היא א' מהחמשה עינויים האסורים ביוה"כ, מ"מ נוטל ידיו
שחרית, ויזהר שלא יטול עד סוף קשרי אצבעותיו¹⁰² וה"ה בהטיל מים או עשה
צרכיו וקינח, או שרוצה להתפלל אפילו לא קינח¹⁰³. וכן כהן העולה לדוכן נוטל
ידיו אעפ"י שהן טהורות¹⁰⁴ וה"ה הלויים במקום שנהגו¹⁰⁵.**

ומדברי מור"ם ז"ל נראה שהכהן נוטל רק עד קשרי אצבעותיו כמו הנטילה של שחרית
וכו' דהא וכן קתני, והכה"ח¹⁰⁶ הביא בזה מחלוקת והעלה, שיטלו רק עד קשרי אצבעותיו
ושכן ד' מרן ומור"ם, ומי שנוטל עד הפרק אין מזניחין אותו דכמה רבנותא סברי הכי
ע"ש.

והברית כהונה¹⁰⁷ כתב דמנהגם ליטול נטילה גמורה עד הפרק ואין לשנות, וע"ש.

עוברות וחולים ביוה"כ

לד. עוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביוה"כ¹⁰⁸.

מפני שהוא תענית דאורייתא¹⁰⁹ ואם יש ולד חולה ומסוכן, ואינו רוצה לאכול ולינק כי
אם ממנה, ואם תתענה סכנה היא לו, לא תתענה ביוה"כ¹¹⁰. ואם אפשר יש להאכילה
מעט מעט כמ"ש להלן¹¹¹.

**לה. עוברת שהריחה, לוחשין לה באוזנה שיוה"כ היום, אם נתקררה דעתה בזכרון
זה מוטב, ועם לאו מאכילין אותה עד שתתישב דעתה¹¹². ואם נשתנו פניה אעפ"י
שלא אמרה צריכה אני מאכילין אותה¹¹³.**

ומשמע דכשאמרה צריכה אני, מאכילין אותה אעפ"י שלא נשתנו פניה¹¹⁴. ומסקנת
האחרונים דבנשתנו פניה א"צ לחישה¹¹⁵, ע"ש. וכתב המשנה ברורה¹¹⁶ בשם המאירי
דכשלוחשין לה הבטחה על העובר שאם תתישב דעתה, תהיה יר"ש מצויה בו¹¹⁷.

¹⁰¹ עמוד עט אות כ.

¹⁰² שו"ע סימן תרי"ג ס"ב.

¹⁰³ שם ס"ג.

¹⁰⁴ רמ"א שם.

¹⁰⁵ מהר"ש הלוי, כנה"ג מ"א, א"ד, פר"ח שו"ג ועוד כה"ח אות י"ד.

¹⁰⁶ אות ט"ו.

¹⁰⁷ עמוד ע"ז אות י"ב.

¹⁰⁸ מרן סי' תרי"ז ס"א.

¹⁰⁹ לבוש.

¹¹⁰ דב"ש סימן ק"ז, יד אהרן בהגה"ט, קצור שו"ע סימן קל"ג אות י"ב.

¹¹¹ כה"ח אות ב' שם.

¹¹² מרן שם ס"ב.

¹¹³ רמ"א שם.

לו. יולדת תוך ג' ימים לא תתענה כלל¹¹⁸.

ומשאחזוה חבלי יולדה שמחללין עליה שבת, נקראת יולדת גם לענין זה שלא תתענה¹¹⁹ והמפלת דינה כילדת¹²⁰ ואפילו אמרה שאינה צריכה מאכילין אותה¹²¹. ומיהו מאכילין אותה פחות מהשיעור¹²². וגם כשאינה אומרת שאינה צריכה נמי מאכילין אותה פחות מהשיעור¹²³.

לז. יולדת משלשה ועד שבעה, אם אמרה צריכה אני מאכילין אותה, מכאן ואילך הרי היא ככל אדם.

ואין מונים ימים אלו מעל"ע, שאם ילדה בז' תשרי בערב אין מאכילין אותה ביוה"כ, אם לא אמרה צריכה אני אעפ"י שלא שלמו לה ג' ימים, דכיון שנכנס יום ד' ללידתה מקרי לאחר שלשה¹²⁴. ואם אמרה צריכה אני מאכילין אותה אעפ"י שהרופאים וכיו"ב אומרים שאינה צריכה, ומאכילין אותה פחות מכשיעור וכנ"ל (ר"ז) ואם לא די לה בזה, מאכילין אותה כל צרכה¹²⁵.

ומ"ש משבעה ואילך הרי היא ככל אדם, היינו באמרה צריכה אני מחמת לידה אבל אם אמרה צריכה אני מחמת חולי מאכילין אותה דלא גרע מחולה אחר¹²⁶. ובאשה חלשה המקל למנות ימים אלו מעל"ע לא הפסיד¹²⁷.

לח. חולה שהרופא אומר אם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו חוליו ויסתכן, מאכילין אותו על פיו.

ואצ"ל שמא ימות, ואפ' שהחולה אמר שאינו צריך שומעין לרופא אפ' הוא גוי, ואם החולה אמר שהוא צריך אפילו אם מאה רופאים אומרים שאינו צריך שומעים לחולה¹²⁸. והתפארת ישראל¹²⁹ כתב שעכשיו צריך להתיישב בדבר דבעני ראיתי דשבקי להימנתיהו דלכל חולי קל אומרים שכשיתענה יסתכן, וכיו"ב כ' בשו"ת רמ"ץ¹³⁰ וברו"ח¹³¹ דגם ברופאי

¹¹⁴ מ"א וא"א, כה"ח אות ה'.

¹¹⁵ כה"ח אות ו'.

¹¹⁶ בשעה"צ אות ג'.

¹¹⁷ כה"ח אות ט'.

¹¹⁸ מרן שם ס"ד.

¹¹⁹ מאמ"ר אות ג', מ"ב אות ט'.

¹²⁰ שצ"ח מערכת יוה"כ בשם האחרונים, ביאור"ל כה"ח אות ח"י.

¹²¹ ב"ח.

¹²² מ"א, א"ר, כ"ז ח"א ומט"א.

¹²³ כה"ח אות י"ט.

¹²⁴ מרן שם.

¹²⁵ כה"ח או' כ.

¹²⁶ או"ה ושכנה"ג א"ר ר"ז מ"ב אות י"ב, כה"ח אות כ"א.

¹²⁷ כה"ח שם כ"ב.

¹²⁸ שו"ע תרי"ח ס"א.

¹²⁹ במשניות יומא פ"ח או' כ"ו.

¹³⁰ חאו"ח סימן ט"ל או יו"ד.

¹³¹ חאו"ח סימן ט"ל או יו"ד.

ישראל הרבה מהם חשודים לעבור על ד"ת ולחלל שבת, וגם הם אינם מתענים מצד אפיקורתא, וצ"ע רב אם יש לסמוך עליהם¹³². והכל לפי המקום והזמן ולפי ראות עיני המורה¹³³.

לט. אפילו אם הרופאים לא אמרו שיסתכן, רק שאפשר שיכבד עליו החולי, מאכילין אותו, ולא שייך בזה חסידות¹³⁴.

מ. שומעים לרופא שאמר להאכילו, ולא לחולה שאמר שאינו צריך, אעפ"י שהוא עצמו רופא מומחה, דמטורף הוא מחמת חוליו ואינו יודע¹³⁵.

מא. מזכירין לחולה שהוא יוה"כ, ואם שואל אוכל אחרי זה א"צ לדקדק עליו יותר, וה"ה אם יודע שהיום יוה"כ ושאל אוכל מאכילין אותו¹³⁶.

מב. כשמאכילין חולה או יולדת, מאכילין אותם מעט מעט שלא יצטרך לשיעור. הלכך מאכילין אותם כשני שלישי ביצה בינונית, וישהו כדי אכילת ד' ביצים¹³⁷. וכתבו האחרונים דטוב להכין השיעורים הנ"ל מבעוד יום¹³⁸. והיינו שיכין פרוסות קטנות של לחם עם לפתן וכדו', במשקל 30 גרם כל אחת (ואפילו קצת יותר) ואחר עבור 10 דקות מתחילת אכילת הפרוסה הראשונה יכול לאכול את השניה, ואחר 10 דקות מתחילת אכילת השניה, יאכל השלישית אם יש עדיין צורך וכן ע"ז הדרך (שיעור אכילת ד' ביצים שהוא כדי אכילת פרס הנ"ל הוא 9 דקות לפי החת"ס ז"ל וי"א 7 דקות, והכל לפי הענין¹³⁹).

מג. שיעור השתיה הוא כמלא לוגמיו של החולה¹⁴⁰. וישהו בין שתיה לשתיה כדי אכילת 4 ביצים¹⁴¹.

ושיעור מאל לוגמיו באדם בינוני, הוא רוב רביעית¹⁴² (והוא 44 גרם, והכל לפי משהו אדם, וע"כ ישתה כמו 40 גרם וישהו 10 דקות ויחזור לשתות עוד 40 גרם, עד שישלים שתייתו. **מד. אם הרופא אומר שצריך להאכילו כרגיל או שהחולה עצמו אומר כן או שמתספקים בדבר זה, מאכילין ומשקין אותו כל צרכו¹⁴³.**

¹³¹ סימן תקנ"א אות ד'.

¹³² ועיין בביאוריה"ל שם.

¹³³ כה"ח אות ד'.

¹³⁴ הרדב"ז סימן תמ"ד, מחב"ר, רד"ח, מט"א, כה"ח אות ד'.

¹³⁵ מש"ז, מט"א, מ"ב אות ג', כה"ח אות ט'.

¹³⁶ ב"ח, שכנה"ג, א"ר, ר"ז, מט"א כה"ח אות י'.

¹³⁷ שו"ע שם ט"ז.

¹³⁸ כה"ח או' ל"ז ומ', ע"ש.

¹³⁹ כה"ח שם אות מ"ג, וכ"כ מרן הראש"ל נר"ו עמוד 183 אות כ"ב.

¹⁴⁰ שו"ע שם.

¹⁴¹ שם.

¹⁴² כה"ח שם או' מ"ה.

ובעת הצורך מותר לשקול ולמדוד ביוה"כ,¹⁴⁴ וכשאפשר טוב לשקול מערב יוה"כ¹⁴⁵ מה. מי שאחזו בולמוס והוא חולי שמא מחמת רעבון וסימנו שעיניו כהות, ואינו יכול לראות מאכילין אותו עד שיאורו עיניו¹⁴⁶.

וכתבו האחרונים דבזה א"צ לצמצם ליתן לו פחות מהשיעור, שיכול לבא לסכנה ע"י השהיות¹⁴⁷ וע"ש.

מו. חולה שאכל ביוה"כ ונתייבשה דעתו עד שיכול לבוד, צריך לבוד ברכת המזון וצריך להזכיר של יום הכיפורים, על ידי שיאמר יעלה ויבא בבונה ירושלים¹⁴⁸.

[ואעפ"י שהט"ז כ' דשב ואל תעשה עדיף שלא להזכיר יעלה ויבא וכ"כ המ"א, העיקר כפסק מרן¹⁴⁹]. וכשחל בשבת אומר רצה והחליצנו¹⁵⁰. ואם לא אמר רצה ולא יעלה ויבא, פשיטא שאינו חוזר, שאינו חייב לאכול פת¹⁵¹. וא"צ לקדש אפילו כשחל בשבת¹⁵².

מז. ילדים ונערים שאוכלים ביוה"כ וכן היולדת שאינה מתענה, אינם צריכים לקדש.

ומיהו צריכים להזכיר של יום הכיפורים בברכת המזון, שיאמרו יעלה ויבא, ואם חל בשבת יאמרו רצה והחליצנו¹⁵³.

מח. מילה ביוה"כ, מנהגינו למול אחר החזרת הס"ת להיכל קודם מוסף. וכשחוזרים לביכ"נ קורין מזמור א' ואומרים קדיש ומתפללים מוסף¹⁵⁴.

עו"כ¹⁵⁵ בשם הדבר שמואל¹⁵⁶ שאסור לעשות מציצה ביוה"כ וט"ב בפה ביין מדין טעימה שאסור אפילו על מנת לפלוט, ולכן מזלפין ביד ומוצצים עכ"ל.

¹⁴³ מרן שם.

¹⁴⁴ החינוך וער"ה.

¹⁴⁵ כה"ח שם אר' מ'.

¹⁴⁶ שו"ע שם ס"ט.

¹⁴⁷ מ"ב אות כ"ו, כה"ח אות ג"ן.

¹⁴⁸ שו"ע שם ס"י.

¹⁴⁹ ועיין כה"ח אות ס"ב.

¹⁵⁰ כנה"ג ועוד, שם.

¹⁵¹ כס"א, ח"א מ"ב אות כ"ט, כה"ח שם.

¹⁵² דלא כהגאון רעק"א, מט"א ומ"ב כה"ח אות ס'.

¹⁵³ מט"א, ומ"ב וכה"ח אות טא.

¹⁵⁴ ויאמר יצחקן' ואליד ז"ל, לקוטי דיני או"ח עמוד ל"א אות א'.

¹⁵⁵ שם אות ב'.

¹⁵⁶ סימן צ"ח.

מו"ר הגאון **רבי שלמה משה עמאר** שליט"א
הראשון לציון והרב הראשי לישראל

בעיהת"ו – בשישי בשבת י' אב הרחמן "ערש"ק נחמו" ה'תשס"ט

לכבוד

מר אלכס הרוני מבעלי יקב דלתון,

ומר משה חביב מנכ"ל,

פארק תעשייה דלתון.

החיים והשלום.

בעניין זריעת גידולי חיפוי בכרם יין

בדבר שאלתכם מיום ר"ח תמוז שנה זו, אשר ברצונכם לנטוע כרם חדש בשטחי מושב אלקוש, על חלקת אדמה שנמצאת בשיפוע תלול, ויש הוראות של מומחים ממשרד החקלאות לזרוע עשבי חיפוי בין שורות הגפנים כדי לצמצם את סחף האדמה העלול להגרם עקב גשמים חזקים, וציינתם שמציעים לכם ארבעה סוגי צמחים דגניים רב שנתיים שמתאימים לזה.

בזמנו כתבתי תשובה הלכתית להתיר קיום דשא מתחת לגפנים, ואם היה אפשר לפתור הבעיה הזאת ע"י דשא הוא היתר פשוט ונכון.

במדה והדשא לא מתאים למטרה זו (מפאת שרשיו הארוכים והעמוקים שעלולות להזיק לשרשי הגפן), יש לבחור מתוך הארבעה את הצמח שאין מגדלים ולא מקיימים אותו בשביל מאכל הבהמות, ולצורך זה תתקשרו עם ידידי הרה"ג שניאור זלמן רווח שליט"א שכבר בירר וכתב בזה, איזה אחד מן הארבעה הוא המתאים לזה.

בברכת התורה

שלמה מ. עמאר

הרה"ג יוסף אלמשעלי שליט"א
 רב איזורי מ.א. מרום הגליל

י"ז תמוז תשס"ט

לכבוד

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
 רב איזורי במ.א. גזר וי"ר המכון
 למצוות התלויות בארץ

שאלה בנוגע לזריעת גידולי חיפוי בכרם יין

נשאלתי ע"י אנשי המחלקה החקלאית ביקב דלתון:

היות ואנו ניגשים בימים אלו ממש בטרם ט"ו באב לנטיעת כרם גדול בשטחי המושב אלקוש. החלקה אותה אנו נוטעים נמצאת בשיפוע תלול יחסית, והנחיות אנשי המקצוע במשורד החקלאות הינם לזרוע גידולי חיפוי בין שורות הגפנים ע"מ לצמצם את הסחף העלול להיגרם עקב גשמים חזקים בחורף.

בהכשרת חלקה זו הושקע ממון רב והאפשרות שייגרם לחלקה נזק במהלך החורף מאוד מטרידה אותנו.

בנושא זריעת גידולי חיפוי מצאנו פסק שהרב שלום אלישיב שליט"א חתום עליו כי מותר לזרוע בין הגפנים בתנאי שהגידול אינו מגודל בדר"כ לצורך מאכל בהמה ואינו נזרע בכרם למטרת אוכל בהמה.

בעזרת האגרונומים במשתלות "גבעת ברנר" המלווה את שיקום הנוף בכביש 6, מצאנו 4 סוגי דגנים רב שנתיים העונים לקריטריונים אלו. האם אכן הדבר מותר.

אבקש לקבל תשובתו של כב' הרב בעניין זה.

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א

רב אזורי במ.א גזר ויר"ר המכון

למצוות התלויות בארץ

כד תמוז תשס"ט

לכבוד

הרה"ג רבי יוסף אלמשעלי שליט"א

רב המועצה אזורית מרום הגליל

שלום וברכה!

תשובה בנוגע לזריעת גידולי חיפוי בכרם יין

קיבלתי את שאלת כב' אודות התכנית בייקב דלתון לנטיעת כרמי יין בחלקה שהיא בעלת שיפוע תלול, ומשום החשש הגדול לסחף העלול להיגרם עקב הגשמים, ההנחייה שקיבלה החברה ממשרד החקלאות זה לזרוע חיפוי בין שורות הכרם, כדי שהוא יצמצם את הסחף. את סוג החיפוי הם הציעו או בדגן חורפי או עשבייה טבעית. כאשר בשנה הראשונה העשבייה תזרע ותתפשט על כל המרווח, ובשנה השנייה יוציאו את כל העשבייה שהיא סביב שורשי הגפן, וישאירו פס אחד של עשבייה באמצע של כל שורת גפן [וישאר רווח של חצי מטר משורש העשבייה לשורש הגפן]. למעשה לאחר דיון החליטו בייקב שהם רוצים חיפוי של עשבייה טבעית ולא של דג חורפי.

בבירור עם הייקב הם ציינו לפני שהם מעוניינים בעשבייה מאחד מהסוגים הבאים: א. ציבורת ההרים, ב. זקניים משובלים, ג. נשרן הדוחן, ד. שעורת הבולבסין. ולקמן אציין את אופיו ומטרתו של כל צמח, עם הנ"מ הלכה למעשה.

וכיון שהייקב מעוניין לחסוך שנת ערלה, הוא מעוניין לסיים את הנטיעה עד ט"ו באב בשנה זו, ואילו את זריעת החיפוי יש לסיים קודם שתילת הגפנים, ולכן השאלה היא מאד דחופה.

וכיון שהשאלה היא הלכה למעשה ובדחיפות מרובה על כן אכתוב את הנלענ"ד בתמצית.

ואקדים את סיכום השאלה, מדובר בזריעת מין אחד בכרם ללא מפולת יד, ומדובר במין עשב שאיננו ירק, תבואה או קטנית הנאכלים למאכל אדם. ולגבי מאכל בהמה ראה לקמן.

א. הנה עיקר דין של כלאי הכרם חלוק הוא לשניים, האחד הוא הזריעה של שני מיני תבואה או שני מיני ירקות יחד עם זרע הגפן, ואם עשה כן שזרעם יחד במפולת יד, או שחיפה אותם בעפר, הרי הוא עובר משום "שדך לא תזרע כלאים" [שהרי זרע שני מיני תבואה או ירקות והו"ל "כלאי זרעים"], ועובר משום "לא תזרע כרמך כלאים", והרי הוא לוקה שתיים. [וכגון שהתרו בו משום כל לאו בפנ"ע - עי' רדב"ז על הר"מ הל' כלאים פ"ה ה"א]. וכן פסק להלכה הרמב"ם בהלכות כלאים (פ"ה ה"א וה"ז) ובשולחן ערוך י"ד (סי' רצ"ו סעי' א' וסעי' ג'). וכך שנינו במס' חולין (קל"ו ע"ב), אמר רב נחמן בר יצחק האידינא נהוג עלמא כהני תלת סבי וכו', וכו' וכו' יאשיה בכלאים, דתניא: רבי יאשיה אומר לעולם אין חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. ע"כ. וסוגיא זו נשנתה גם במס' קידושין (ל"ט ע"א), וכתב שם בתוס' (בד"ה לא קי"ל) וז"ל: ונראה דהלכה כרבי יאשיה דאע"ג דאשכחן כמה משניות דלא כוותיה, מ"מ קי"ל כוותיה כדאמר בפ' מי שמתו נהוג עלמא כתלתא סבי וכו', עכ"ד. וכן פסק רבינו הרמב"ם בהל' כלאים (פ"ה ה"ב) וז"ל: ואינו לוקה משום זרע כלאי הכרם עד שיזרע בארץ ישראל חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, וכן אם חיפה אותם בעפר לוקה, עכ"ל. וכן פסק להלכה מרן בשולחן ערוך (יר"ד ריש סי' רצ"ו). והטעם שר' יאשיה ס"ל שצריך מפולת יד, כתב רש"י עמ"ס קידושין (שם בד"ה לא) שנפקא ליה מלא תזרע כרמך כלאים. משמע שזריעת הכרם עצמה תהיה בכלאים. וכ"כ המהר"י קורקוס על הרמב"ם (שם ה"א) לימוד מדנפשיה. (ועל דברי רש"י הנ"ל עי' בחידושי המהר"י עמ"ס קידושין דך ל"ח בד"ה לא קי"ל, ועי' עוד ברש"י שם מש"כ על המקור שבעינן שתי מינים בדוקא, ועי' עוד במפרשים על הסוגיא שם). ועי' בירושלמי מס' כלאים (פ"ח מ"א) שהביאו שם מחלוקת רבי יאשיה הנ"ל ורבי יונתן, וכתב הירושלמי שם

שרבי יאשיה מחייב עד שיזרע שני מינים בכרם, ולא הוסיף שם שבעינן שיהיו במפולת יד. ועי' בפ' המראה פנים שם. ועי' בפ' תבונה על הירושלמי, ודו"ק. ועי' עוד לקמן מש"כ בשם הערוך השולחן על דברי הירושלמי אלו.

ואם זרע שני מינים ואפי' במפולת יד אצל כרם שכבר קיים, כבר נחלקו בזה הראשונים זה אומר בכה וזה אומר בכה, ועי' באריכות מ"ש הרא"ש בהלכות קטנות הל' כלאים (סי' ד') ובמעדני יום טוב שם על דבריו. וכן בטור סי' רצ"ו ובב"י ובב"ח שם. ובתמצית: דעת הר"י והב"ד הרא"ש שם ובב"י שם, שללא מפולת יד של שלושה מינין כולל החרצן אין איסור כלל ואף לא מדרבנן, וכן נראה להלכה דעת הרא"ש שהסכים לכך, וכן מתבאר מת' התוס' בקידושין (דל"ט ע"א בד"ה לא קי"ל) שבלא מפולת יד אין כלל איסור של כלאי הכרם. ולדעת הראב"ד (כפי שהבין דבריו ברא"ש שם, וכן הוא בב"י, והב"ח חולק עליהם בהבנת דעת הראב"ד ועי' לקמן) אף ללא מפולת יד אסור אלא שזה רק מדרבנן. וכ"ד הרמ"ה (הב"ד הרא"ש שם ובטור שם). וכ"ה דעת החינוך (מצוה תקמ"ח) ועי' במנח"ח שם. ודעת הראשונים על הסוגיא בקידושין שם (עי' רמב"ן ורשב"א ועוד) שבשני מינים אסור ד"ת משום כלאי הכרם וגם ללא מפולת יד, אלא שאין בו לאו ואין לוקין עליו אלא רק אם זרען במפולת יד עם חרצן. וכ"ד הר"ן (הב"ד הכ"מ על הר"מ שם הל' ז') שבב' מינים אסור גם ללא מפולת יד.

וראיתי להרב המאירי עמ"ס קידושין (שם בד"ה וכלאי) שכתב דבר מחודש, שהאי דינא של חטה שעורה וחרצן במפולת יד, אינו בדוקא שיזרעם שלשתם כאחד, אלא ה"ה אם יזרע את שני המינין כאחד בתוך כרם שכבר קיים, וכ"פ להלכה, ועיי"ש. וכדבריו כן פסק להלכה הרב ערוך השולחן מדנפשיה, ביו"ד (סי' רצ"ו סעי' ו), דאדרבא קמ"ל מפולת יד שאפי' בכה"ג חייב מלקות, וכל שכן כשזרע שני מיני תבואה בכרם. אלא שכבר הוא כתב שם שמדברי הפוסקים לא משמע הכי, והטור כתב מפורש להיפך. [ועו"ע שם שהביא כמה הוכחות לדבריו ובתו"ד כתב להוכיח מהירושלמי הנז'

שכתבו את דברי ר' יאשיה שבעינן ד' מינים ולא הזכיר הירושלמי שצריך מפולת יד וכנ"ל, עי"ש].

ולהלכה כבר פסק רבינו הרמב"ם (שם פ"ה ה"ז) שאע"ג שאינו לוקה עד שיזרע ב' מינים עם חרצן במפולת יד, מ"מ אם זרע שלא במפולת יד בצד הגפנים, הרי זה אסור ונאסרו שניהם בהנאה ושורפין את שתיהן. עכ"ד. והיינו בודאי שנאסר מהתורה וכמ"ש הכ"מ בשם הר"ן וכ"כ הטור (הנ"ל) בדעת הרמב"ם, וכ"ה בב"י ובב"ח על הטור שם. וכ"כ למסקנת הדברים מרן החזו"א בהל' כלאים (סי' א' סק"ו וכ"כ בסי' ג' ס"ק י"ב בסוד"ה שם), שדעת הרמב"ם שהזרע בתוך הגפנים אף שלא במפולת יד, אסור מדאורייתא. ועו"ע מש"כ החזו"א (בסי' א' שם) בשם הגר"א (ביאור הגר"א יר"ד סי' רצ"ו ס"ק י"ח) שזה אינו אלא מדרבנן וכתב שזה צ"ע. וכ"פ להלכה כלשונו של רבינו הרמב"ם, מרן בשולחן ערוך בהל' כלאים (רצ"ו סעי' ג') הרי לנו שבנידון השאלה דידן שאין זה זריעה במפולת יד, שנוי הדין במחלוקת הפוסקים שיש המתירים לגמרי אף מדרבנן, ויש שאסרו מדרבנן, ויש שכתבו שזה אסור דבר תורה.

הנה עד כאן שנינו בזרע ב' מינים בתוך הכרם, אך בנידון השאלה שלפנינו איירי במין אחד ולא ב' מינים, ויש ללמוד דין זה. שהנה בכסף משנה (הנ"ל בהל' ז') כתב בשם הר"ן שאע"ג דרבי יאשיה בעי במפולת יד, הנ"מ לענין מלקות, אבל לענין איסור הפירות מודה שאע"פ שלא זרען בבת אחת, כל היכא דאיכא תרי מינים לבד מכרם נאסרים הפירות וכו'. והוסיף: אבל הרמב"ם כתב דלענין איסור הפירות אפילו לרבי יאשיה בחד מינא סגי, ולא נהירא וכו'. עכ"ד. הרי לך שדעת הר"ן שבמין אחד אין איסור כלאי הכרם. ומרן הכ"מ מתייחס בהמשך לדבריו אלו על הרמב"ם וכתב: ומ"ש הר"ן דלדעת רבינו לענין איסור הפירות אפילו לרבי יאשיה אפילו בחד מינא סגי, איני רואה מניין לו לומר כן בדברי רבינו, עכ"ל"ה.

ובאמת המעיין יראה שהדברים מפורשים ברמב"ם בהל' ז' שם שכתב או ליטע גפן בצד הירק או תבואה ומשמע אפי' חד מינא, וכן כתב לדייק מרן גופיה בבית יוסף על הטור וכתב שם בזה"ל: דלהרמב"ם בארץ ישראל אפילו במין אחד עם הגפן נקרא כלאי הכרם ליאסר בהנאה,

ובהמשך בסו"ד כן דייק מהרמב"ם הנ"ל בהלכה ז'. ויותר מפורשים הדברים ברמב"ם בהל' מאכלות אסורות (פ"י הל' ו - ז) שכתב שם "מין ממיני התבואה" וכו'. וכ"כ בדעת הרמב"ם, הב"ח שם שלדעת הרמב"ם אפי' מין אחד אסור בארץ ישראל מדאורייתא, [ודעת הב"ח שם בד"ה ומ"ש והראב"ד, שדעת הר"א שיש איסור מדאורייתא גם במין אחד, ודלא כהבנת הרא"ש והב"י בר"א, ע"ש]. וכ"כ בדעת הרמב"ם המהר"י קורקוס (על הרמ' בהל' ז' שם). וא"כ לכאורה דברי מרן הכ"מ לא מובנים שהרי הוא גופיה כתב שמשמע ברמב"ם שאפי' במין אחד אסור מה"ת וא"כ מה הוקשה לו על הר"ן? ובאמת תמיהה זו כבר תמהו רבים, ועי' גליון רעק"א על הרמב"ם (מהדורת פרנקל) שהקשה כן, וכן כתב במעדני יום טוב על הרא"ש בהל' כלאים (ס"ק מ') שמרן כתב בב"י לא כדבריו בכסף משנה. וראיתי לעוד אחרונים שהעירו ע"ז [ועי' גם בשו"ת שבט הלוי חיו"ד סי' קס"ה שכן הבין כפשטות דברי הכסף משנה].

ולענ"ד נראה שמעולם לא עלה על דעת מרן הכסף משנה הבנה אחרת בדברי הרמב"ם וברור לו שדעתו שגם במין אחד אסור ד"ת וכמו שלשונו מורה בכמה מקומות, אלא שהר"ן כתב שדעת רבינו הרמב"ם בדעתו של רבי יאשיה שאפי' במין אחד אסור ד"ת, ועל כך כתב מרן הכ"מ שמ"ש הר"ן שלדעת רבינו לענין איסור הפירות אפילו לרבי יאשיה אפי' בחד מינא סגי, ע"ז כתב אינו יודע מנין לו זאת, היינו לענין שהכי ס"ל לרמב"ם בדעת יאשיה, אך לעצם הדין שס"ל לרמב"ם שאפי' בחד מינא אסור אין בכך חולק. וראוי להדגיש את דברי התוס' הנז' בריש דברינו והביאם הרא"ש בהלכות שם, ומר"ן בכ"מ שם הביא דבריו, שמסוגיות התלמוד נראה דלא כרבי יאשיה, אלא שבדורות האחרונים חזרו לנהוג כמוהו, אלא שכ"ז לענין זריעה, שבהא בעינן שיהיה במפולת יד, אך לענין איסור זריעה בכרם בהא לא קי"ל כרבי יאשיה, אלא שגם בחד מינא קידש, וזהו דעתו של רבינו הרמב"ם להלכה אך לא בדעת ר' יאשיה [ועי' בישועות מלכו על הרמב"ם בהל' ז' ודוק שזה כדברינו שאע"ג שאסור בחד מינא אין

זה לדעתו של רבי יאשיה עיי"ש]. ולפי"ז לא קשיא מידי ממרן בב"י על מש"כ בכ"מ.

מכל מקום נפקא לן להלכה: שכל אותם ראשונים שהתירו בב' מינים ק"ו שיתירו במין אחד, וגם לדעת הר"ן שאסר בב' מינים בלא מפולת יד, מ"מ דעתו שבמין אחד מותר, וכ"כ המהרי"ק (שם) שהראשונים חולקים בזה על רבינו וס"ל שבמין אחד מותר. וכ"כ הריטב"א שבא"י בחד מינא מותר, [ומש"כ המהרי"ק שם שלדעת הריטב"א אסור בחד מינא, בריטב"א שלפנינו מפורש שמותר בחד מינא]. ועי' עוד במנחת חינוך (מצוה תקמ"ח) מש"כ בזה. והנה א"כ בנידו"ד שאירי במין אחד יש לצרף דעות ראשונים נוספים שבמין אחד מותר אף מדרבנן. ועי' בחזו"א הלכות כלאים (סי' א' ס"ק ה') שכתב: ובארץ, סתם השו"ע (שם סעי' ג') כדעת הרמב"ם דאף מין אחד בכרם אסור לזרוע ואסורין הפירות. ומ"מ אפשר דהוי ספיקא דדינא, דהא דעת תוס' דלר"י דקיי"ל כוותיה מותר לזרוע ומותר הפירות, וכ"ש בזה"ז די שפוסקים דלא קדשה לעת"ל והוי דרבנן עכ"ל.

ב. הנה עד השתא בנידו"ד, יש שהתירו לגמרי, ויש שאסרו מדרבנן ויש שאסרו ד"ת ואף שסתם מרן השו"ע שאף מין אחד בכרם אסורים הפירות. מ"מ כבר כתב מרן החזו"א זצ"ל שמ"מ אפשר שזה ספיקא דדינא. אלא שיש מקום לדון אודות סוגי המינים שאסורים בזריעה בכרם, ורבו מאד דיעות הראשונים והפוסקים הלכה למעשה, ואצינם בקיצור:

דעת רבינו הרמב"ם:

כתב הרמב"ם בהלכות כלאים (פ"ה ה"ג): ואינו חייב מן התורה אלא על הקנבוס ולוף וכיוצא בהם מזרעים שנגמרים עם גמר תבואת הכרם אבל שאר הזרעים אסורים מדבריהם. עכ"ל. ובהל' ו' כתב הרמב"ם: אין אסור משום כלאי הכרם אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד, אבל שאר מיני זרעים מותר לזרען בכרם ואין צריך לומר שאר אילנות עכ"ל. ולכאורה נראין הדברים סותרים שבה"ג כתב שאסורים מדבריהם, ובהל' ו' כתב שאר זרעים מותרים. וכבר כל הנו"כ טרחו לפרש דברי הרמב"ם ונביאם בקצרה:

המהר"י קורקוס בדעת הר"מ:

המהר"י קורקוס כותב בתחילת דבריו שהאי דינא של קנבוס ולוף שאסרה תורה היינו משום שהן עושין אשכולות ככרם ואין זרעם כלה שיש להם שורש. והשתא לענין שאר זרעים מש"כ בסעי' ו' להתיר לגמרי היה אפשר לפרש שבסעי' ג' איירי בארץ ישראל ואסור מדרבנן, אך בסעי' ו' איירי לגבי חו"ל ולכן מותר. ועוד כתב שראה מי שפירש שמה שכתב בסעי' ו' שמותר היינו מהתורה, אבל מדרבנן אסור. וכתב ע"ז המהר"ק שדבר זה קשה להולמו, שלשון מותר היינו לכתחילה. ולכן כתב המהר"ק שמה שכתב הרמב"ם ששאר זרעים אסור מדרבנן היינו זרעים שהם ירק או תבואה אלא שאין נגמרין עם הכרם כקנבוס וצמר גפן דירק ותבואה מיקרו, והנהו אסירי מדרבנן שכן דומים הם לתבואת הכרם היינו שלא גזרו אלא בתבואה, או ירק הדומה לתבואה, אבל שאר מיני זרעים שאינן מיני תבואה או ירקות מותרים לגמרי, ולכן לקמן התיר הרמב"ם אירוס וקיסוס, שאינן לא תבואה ולא ירק. (ועו"ע במהר"ק לסעי' י"ט שם, ועי"ש שכתב שהאירוס הוא נענע, ועפ"ז יש להבין שכתב שאין זה ירק, ויש לבאר זאת ועי' לקמן מש"כ בזה).

ביאור הכסף משנה בדעת הרמב"ם:

ומרן בכסף משנה כותב, שתבואה וקטנית וירקות אסורים מהתורה, לדעת הרמב"ם, ומיני זרעים שאינם נאכלים, אם זה הקנבוס והלוף בהם אסרה תורה, כיון שהם נגמרים עם הכרם, אך שאר זרעים שאינם נאכלים ואינם נגמרים עם הכרם, כגון האירוס והקסוס ושושנת המלך, מותרים לגמרי. וציין שם מרן הכ"מ שדעת התוס' והר"ן היא לא כדעת רבינו בירק, אלא ס"ל שירק אינו מהתורה, ועיי"ש. [ועי' במנח"ח (סי' תקמ"ח סוף אות א') שדייק מהר"ן בפר' ראשית הגז שזרעים הנאכלים כירקות אסורים מהתורה, רק זרעונים שאינם נאכלים אינו חייב, ודלא כדברי מרן הכ"מ שאפי' זרעונים הנאכלים אינם אסורים מהתורה רק קנבוס וכו' ע"כ. ועי' ש

בשו"ת שבט הלוי (סי' קס"ה על הלכה ו') שכתב שדברי הכ"מ אינם מובנים ויש כנראה חיסור בלשונו].

בתי כלאים בביאור הכסף משנה:

ובבתי כלאים להתפא"י (בפרק של כלאי הכרם) כתב, שכוונת הכ"מ שתבואה קטניות וירקות אסורים מן התורה, ואילו ירקות שאינם נאכלים לאדם, אלא לבהמה או שאר צורך, אסורים מדבריהם, ואלו שאינם נאכלים כלל מותרים לגמרי. [ושם חילק בין ירקות שנזרעים שדות שלימות לבין הנזרעים בערוגות קטנות עי"ש].

ישועות מלכו בביאור הכסף משנה:

וראיתי למוהר"י מקוטנא ז"ל בספרו ישועות מלכו בפי' קרית ארבע על הרמב"ם הל' כלאים (הנ"ל) שכתב, לבאר את הכ"מ שמש"כ שזרעונים הנאכלים אסורים מדרבנן היינו בנאכלים ע"י הדחק כמו בשנת רעבון, אבל כשנאכל לא ע"י הדחק חייב מדאורייתא, וזהו שכתב הכ"מ שם שתבואה קטניות וירק אסורים מדאורייתא אליבא דהרמב"ם, אבל אם אינו נאכל אפי' בשעת הדחק מותר לגמרי, וסיים שם: ולפי"ז קרוב הדבר דאין הפרש בין ירקות לשאר זרעים, דגם בירקות אם אינו למאכל אדם אפשר שאינו נאסר מהתורה, ומה שיש חילוק בין ירקות לזרעים, היינו בשאינו ראוי למאכל אדם כלל, דבירקות אסור כל שמקיימין אותו רוב העם למאכל בהמה או לרפואה, ובזרעים מותר. ועוד ראה לקמן מש"כ בשם מרכבת המשנה על הרמב"ם שלא הסכים לדברי מרן הכ"מ בביאור הרמב"ם, וכתב עליו ביאור אחר. עי"ש.

החזר"א בביאור הכסף משנה:

ובחזר"א (סי' א' ס"ק י"א) ביאר את דעתו של מרן הכסף משנה ברמב"ם, שתבואה וקטניות לעולם הוי מה"ת שכן הזרע עצמו נאכל, וה"ה בירקות. ואילו בזרעים חילק הרמב"ם שאם הזרע אינו נאכל אבל הגידולים נאכלים בהאי כתב הרמב"ם שקנבוס ולוף דבר תורה, שנגמרים עם תבואת הכרם, משא"כ שאר זרעים אינם אסורים אפילו מדבריהם, אך זרעים שהגידולים אינם נאכלים, והזרע נאכל אין איסור אלא מדבריהם. וסיים

שם: ומיהו לאו בהכי תליא מילתא [היינו אחר שפירש שלדעת הכ"מ תבואה וקטניות מה"ת שהזרע נאכל] שהרי ירק הוא מה"ת אף שהזרע אינו נאכל. ועי' באות ט' שכתב שם החזו"א על פירושו של מרן הכ"מ: "מיהו קשה דעיקר חסר בדברי רבינו שלא הזכיר תנאי שאינן נאכלין ועוד דסיים ואין צריך לומר שאר אילנות והתם בנאכלין" עכ"ל. [והחזו"א פי' אחרת ברמב"ם עי' לקמן]. ועי' במנחת חינוך סוף מצוה תקמ"ח מש"כ בדעת מרן הכ"מ, עי"ש.

ביאור הרדב"ז בדעת הרמב"ם:

הרדב"ז פי' בדעת הר"מ (הל' ג' והל' ו'), שקנבוס ולוף ושאר ירקות שנגמרים עם הכרם אסורים מן התורה, ואילו שאר זרעים - היינו שאר ירקות אסורים מדברי חכמים ולא מהתורה, והיינו טעמא כיון שבירקות מצינו שיש שאסור מהתורה כגון הקנבוס, גזרו חכמים גם בשאר ירקות. אבל בשאר זרעים שאינם ירקות מותר לכתחילה לזרעם בכרם, והיינו כגון האירוס שהוא הנענע וכיון שהם זרעים חשובים ומועילים ודאי מקיימים אותם, ועפי"ז דחה את הראב"ד ועוד ראשונים שלמדו שהטעם שהאירוס והשאר אינם כלאים, משום שאין מקיימין אותם, והוא ז"ל דחה טעמם, [ועי' מש"כ הרדב"ז בפירושו על הרמב"ם בפ"א מהל' כלאים ה"ד, שמשמע מדבריו שאירוס הוא מאותם שאינם ראויים למאכל אדם וצ"ע]. מסקנת הרדב"ז א"כ, שמיני תבואה כולם מן התורה. ומיני ירקות, הקנבוס והלוף מהתורה, ושאר הירקות מדבריהם, ואילו האירוס וכ"ש שאר זרעים מותרים ואינם כלאים בכרם. [אלא שיש לעיין שאם כדבריו שהאירוס הוא הנענע, מדוע א"כ קרא לו זרע והרי ירק הוא, ואולי משום שסוכ"ס קלחו קשה ושונה הוא משאר ירקות שמנו חכמים, או שיש כמה מיני נענע וראיתי לכמה מפרשים שדנו בזה ואכמ"ל בזה, ועי' לקמן].

שיטת המהר"ו בדעת הרמב"ם:

רבינו חיים ויטאל ז"ל (הב"ד בשו"ת באר מים חיים לבנו כמוהר"ש ויטאל סי' פ"ה) כתב בפשיטות שמדברי רבינו הרמב"ם שסתם שמיני ירקות

עם הכרם הרי זה לוקה, נראה בפירוש שס"ל שירקות הם מדאורייתא, אבל הזרעים הם מדבריהם, ודלא כהתוס' והר"ן דפליגי על הר"מ בירקות. עכ"ד.

ביאור הגר"א בדעת הרמב"ם:

הגר"א (בביאורו לשו"ע יו"ד רצ"ו ס"ק ז'), כתב שמה שאסר הרמב"ם בשאר זרעים מדבריהם היינו במפולת יד, ומה שהתיר לגמרי ואפי' מדבריהם [בסעי' ו'] היינו שלא במפולת יד. עכ"ד. ובחזו"א הנ"ל [ס"ק ט'] כתב על דבריו שזה סתום יותר מדאי בל' רבינו, ועוד דוחה את דבריו משתי דחיות נוספות עי"ש. וסיים שדברי הגר"א צע"ג.

ביאור מרכבת המשנה בדעת הרמב"ם:

בספר מרכבת המשנה (על הרמב"ם שם) מפרש את דעת הרמב"ם, שכל מיני תבואה (דילפינן מתבואת הכרם) וקנבוס ולוף ושאר מיני זרעים שפורטו בתוספתא (פ"ג דכלאים) וה"ה שאר ירקות שיש להם פרי חייב ד"ת, אבל שאר זרעים שאין להם פרי אלא הזרע עצמו נאכל וה"ה קטניות דאין להם פרי מיקרי, ומה שזורע הוא המין שקוצר, אין איסור לזרעם אלא מדברי סופרים, והיינו בזריעה שלהם יחד עם חרצן במפולת יד, וזהו שכתב הרמב"ם בס"ג ששאר זרעים אסורים מדבריהם. אך בסעי' ו' דיבר הרמב"ם לענין זריעה בכרם, וע"ז כתב שמיני תבואה וירק [שיש להם פרי] אסורין מד"ס בזריעה בכרם, אך שאר זרעים שאין להם פרי וכגון הקטניות אע"ג שאסורים במפוי"י עם חרצן, מ"מ לזורעם בתוך הכרם מותר. וגם מש"כ הרמב"ם בהל' י"ט שהאירוס והקיסוס ושושנת המלך אינם כלאים בכרם, היינו שמותר לזורעם בתוך הכרם, אע"ג שודאי שאסור מדברי סופרים לזורעם במפוי"י, עם החרצן, ולכן דקדק הרמב"ם לכתוב אינם כלאים בכרם, היינו להתיר הזריעה לכתחילה דומיא דקנים וורד. ואולם בפול המצרי דקדק הרמב"ם וכתב מין זרעים הוא ואינו מקדש, משמע שלכתחילה אסור לזרעו בכרם, אלא שאם זרע אינו מקדש, והטעם הוא משום ששנינו בירושלמי סופ"ח דכלאים, שפול המצרי הוא ספק זרע ספק ירק, ולכן אין לזרעו לכתחילה בכרם, ומ"מ אם זרע בדיעבד אינו מקדש. עכת"ד. [ובתו"ד

שם דחה את פי' של מרן הכ"מ שכתב שהיינו דווקא בזרעים שאינם נאכלים שמותר, ודחה דבריו עי"ש].

ביאור הערוך השולחן בדעת הרמב"ם:

הערוך השולחן (הל' כלאים סי' רצ"ו סעי' ט"ז ואילך) מבאר שהר"מ ס"ל, שתבואה וירקות וקנבוס ולוף, אסורים מן התורה ומקדשים. מיני זרעים הנאכלים אסורים מדרבנן אך אינם מקדשים, והיינו כגון הקטניות וכיו"ב, ומש"כ הר"מ שפול המצרי אינו מקדש פירושו שאינו מקדש בכרם אך אסור מדרבנן, בזריעה, ואילו זרעים שאינם נאכלים ואילנות, מותרים לגמרי, ומה שלבהמה ולרפואה, אם רוב בני המדינה מקיימין אסורים ומקדשין, ואם לא אסורים ואין מקדשין.

ביאור החז"א בדעת הרמב"ם:

החז"א (כלאים סי' א' ס"ק ט' י"א י"ג), כתב שדעת הרמב"ם שירקות היינו קנבוס ולוף אסורים דבר תורה, אבל כל שאר ירקות אינם אסורים אלא מדבריהם. ומש"כ שלוקה אם זרע שני מיני ירק עם חרצן, היינו שני מיני ירק כגון קנבוס ולוף, אבל שאר זרעים היינו כל שהזרע נאכל אין בהם איסור לזרעם בכרם ואפי' מדרבנן.

דעת שאר הראשונים בדין המינים האסורים בכרם:

והנה כל מ"ש עד כאן הוא בדעתו של רבינו הרמב"ם, אך יש ראשונים שלדעתם לעולם אסור מדרבנן, אא"כ זה דבר שאין רוב בני אדם מקיימין כיו"ב, אבל בלא"ה כל הזרעים אסורים מדרבנן, וכ"ה דעת הראב"ד (בהשגה על הר"מ בסעי' י"ט ועי' בנו"כ שם), וכן הוא דעת הר"ש והר"ן והב"ד החז"א בס"ק י"ג שם. ועוד דיעה יחידה ומחודשת מצינו, והוא דעתו של רבינו חיים הכהן (הב"ד בשטמ"ק עמ"ס מנחות דף ט"ו ע"ב), שכל הזרעים שמקיימים אותם אסורים מן התורה ולא דווקא קנבוס ולוף, ועי"ש כיצד ביאר את דברי הגמ' שם.

והשתא א"כ מצינו בראשונים דיעות חלוקות בדין המינים המותרים והאסורים משום כלאי הכרם, וגם בדעת רבינו הרמב"ם מצינו דיעות חלוקות, וגם בביאור הכסף משנה מצינו כנ"ל שרבים הפירושים בדבריו, וההכרע קשה, ובשו"ע נקט מרן את לשונו של הרמב"ם, וסתם כדעתו ולא כדעת שאר הראשונים, ולפי ביאור דבריו בכ"מ, באופן כללי מה שברור הוא שכל מיני תבואה קטניות וירקות אסורים דבר תורה, זרעים שאינם נאכלים מותרים לגמרי מלבד קנבוס ולוף שנגמרים עם הכרם ואסורים דברי תורה, ואילו שאר זרעים הנאכלים אסורים מדבריהם, אלא שהכלל וההגדרות של כל מין לדעת הכ"מ לא ברור וכנ"ל.

ואודות זיהוי המינים הנזכרים כגון הקנבוס והאירוס [אם הוא הנענע המצוי כיום], ראה מה שכתבתי בארוכה בחלקת השדה ח"א סימן ט שם.

הנה אם כן עד כאן בנידו"ד שאירי במין אחד של ירקות הגדלים בכרם, ולדעת ראשונים רבם אינו אסור אלא מדרבנן, והגם שסתם השו"ע (שם סעי' ג') כדעת הרמב"ם דאף מין אחד בכרם אסור לזרוע ואסורין הפירות. מ"מ הוי ספיקא דדינא וכמו שכתב בחזו"א הלכות כלאים (סי' א' ס"ק ה'). ובנוסף יש להוסיף את דעת האומרים שרק קנבוס ולוף אסורים דין תורה, ואילו שאר מיני ירקות אינם אסורים אלא מדבריהם, וכמפורט לעיל.

אולם בנידו"ד מחד ברור שאירי בעשבייה שבוודאי איננה עומדת ואיננה ראויה למאכל אדם כלל. כך שהיא בוודאי לא באחד מהמינים הנ"ל, אולם מאידך היא ראויה למאכל בהמה. ואפרט את המציאות לפי סוגי העשבייה שהם מעוניינים:

א. נשרן הדוחן: ממשפחת הדגניים. צמח דגני רב-שנתי גבוה עם תפרחת. בשונה מרוב הדגניים בארץ. גובהו 50–150 ס"מ. לשונית העלה קרומית. פורח מפברואר עד יולי. רוב העלים מרוכזים בבסיס הצמח, יוצאים ישר מקנה-השורש. בקיץ נושרים העלים, אך הגבעולים נותרים ירוקים וממשיכים לתפקד בהטמעה כצמח רותמי. שכיח מאוד בכל אזורי הארץ, בבתי-גידול מגוונים. צמח-מרעה חשוב, לפעמים אף זורעים אותו במכוון בשדות-מרעה.

ב. ציבורת ההרים: ממשפחת הדגניים. בסוג זה יש 5 מינים ובארץ ישראל יש מין אחד. צמח דגני רב-שנתי זקוף שגובהו מגיע ל-80 ס"מ. פורח מאפריל עד יוני. התפרחת מגובבת בצורה אופיינית. ומכונס כשיבולת, שהשיבוליות ערוכות בו צברים-צברים. הצמח שכיח מאוד הן בבתות והן בערבות, בעיקר בהרים, ונפוץ בכל אזורי הארץ, מהר הנגב ועד מרומי החרמון. עמיד בפני יובש ומצליח גם באדמות דלות. הוא נחשב לצמח-מרעה חשוב.

ג. שעורת הבולבוסיין: ממשפחת הדגניים. השעורה מונה כ 30 מינים. ומתוכם בארץ ישראל 6 מינים. כאשר שעורת הבולבוסיין נחשב לצמח מרעה ולא למאכל. כאשר הצמח הירוק משמש למרעה ולחציר עבור בהמות.

ד. זקניים משובלים: ממשפחת הדגניים. צמח דגני רב-שנתי, העלים מרוכזים בבסיס הצמח והם רבים וצפופים, אורכם כשליש מאורך הגבעולים. זקניים משובלים פורחים מאוחר באביב, מאפריל עד יוני. זקניים משובלים גדלים בבתה ובחורש, בעיקר בסדקי-סלעים ולמרגלות צוקים. הצמח בוודאי אפשר שהוא ראוי למאכל בהמה, אולם בפועל איננו נחשב לצמח מרעה, כיון שיש לו כמין קוצים שמקשים על בליעה בגרון ומרחיקים את הצאן מלאכול את השיבולים של צמח זה.

נמצינו למידים ששלושת המינים הראשונים לא רק שראויים למאכל בהמה, אלא אף נחשבים בפועל כצמחי מרעי חשובים. מאידך גיסא הסוג הרביעי, הגם שככל הדגניים הוא יכול להיאכל לבהמה בפועל איננו נחשב צמח מרעה ובפרט שיש תכונות שמרחיקים את הצאן מלאוכלם.

הנה לגבי מאכל בהמה, קי"ל להלכה שאם העשב ראוי לבהמה, ואנשים מקיימים צמח זה עבור מאכל בהמה הרי זה מקדש בכרם. והכוונה שרוב אנשי המקום מקיימים למאכל בהמה. ומקור הדין במשנה מסכת כלאים פ"ה משנה א. ובגמ' בבלי מס' שבת [דף קמ"ד ע"ב]. וכך פסק הרמב"ם הלכה למעשה בהל' כלאים (פ"ה הי"ח) וז"ל: "הרואה בכרם עשב שאין דרך בני אדם לזרעו, אעפ"י שהוא רוצה בקיומו לבהמה או לרפואה, הרי זה לא קדש, עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימים רוב העם באותו מקום. כיצד, המקיים קוצים בכרם בערב שרוצים בקוצים לגמליהם, הרי זה קדש". עכ"ל. כלומר רואים אנו מהרמב"ם שבאם רגילים לקיימם למאכל בהמה,

אפילו הוא איננו רוצה לבהמה, מ"מ זה קידש ואסור. ומאיך במקום שאין רגילים לקיימם לבהמה, אפילו שהוא רוצה בקיומו זה לא מקדש. **וראה** עוד ברמב"ם (שם הלכה י"ט) שכתב שכל מיני דשאים שעולים מאליהם בשדה הרי הן מקדשים בכרם. וראה בדרך אמונה שם (ס"ק קל"ב): מיני דשאים העולים מאליהם, כגון החשיפה והאיטון והגמי, וכל הגדלים באפר מאליהן, וצ"ל דמיירי דניחא ליה בהם להדיא וצ"ע. וגם צ"ל שמקיימים אותם, דאי לאו הכי אין בו כלאים, כמ"ש בס"ח, ודעת הרמב"ן והר"ן ז"ל, דמיני דשאים שעולים מאליהן ואין להם זרע ידוע אע"ג דמקיימים אותם לאדם או לבהמה, אין בהם כלאים. וכ"ד הגר"א ויש לסמוך עליהן להקל, אבל איסור הרכבה יש בהם, עכ"ל.

והנה בתשובה ארוכה שנתפרסמה בגליון תנובות שדה (גליון מס' 68) דן מו"ר ועט"ר הראש"ל הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א אודות כלאי הכרם בגינת נוי שגדל שם דשא לנוי, והאריך בסוגיא זו של מאכל בהמה, וכתב שם וזת"ד: בדשא גם לאוסרים דשאים העולים מאליהן שהיא דעת הרמב"ם ומרן השו"ע אין כל איסור בדשא לנוי כיון שאינו ראוי לאכילה כלל ואף שהוא ראוי לבהמה מ"מ בזמנינו הוא לנוי ולא מיועד כלל לבהמה, ואף אם ימצאו מי שמגדל דשא למאכל בהמה כדי להאכיל בהמותיו, עדיין עומד בהיתרו, דכבר ביארנו דאפילו מאכל בהמה אין איסור אלא אם רוב אנשי המקום ההוא מקיימים כמוהו באותו המקום, ולכן למעשה בדשא העשוי לנוי ואדרבה מקפידים שלא להניח הבהמות לאכול הדשא שלא ישחיתוהו, אין שייך בו דין כלאי הכרם לכו"ע, ואין זה תלוי במחלוקת הראשונים ובמה שהשיג הגר"א ז"ל בביאורו ע"ד השו"ע, כמ"ש בשבט הלוי, אלא דבר זה הוא לכו"ע, ואפילו אם אדם זה מקיים איזה עשבים למאכל בהמה, לא מהני אא"כ רוב בני אדם באותו מקום נוהגים בו כן, וכמו שכן מבואר בקוצים שהגמלים אוכלים אותם, ובערב נהגו לקיימם למאכל הגמלים, ועם כל זה דעת חכמים שבמקומות אחרים שאין נוהגים לקיימם אין שייך בהם כלאים, וכן הלכה. עכת"ד.

הנה א"כ בנידו"ד, לכאורה שונה מדין הדשא, שכן הדשא המציאות היא שאכן כולם מגדלים לנוי, ומרחיקים את הבהמות משדות אלו. אך

העשבים הנז' לפחות שלשה מהם לא רק ראויים למאכל בהמה אלא אף נחשבים לשטח **מרעה חשוב** עבור הבהמות. ואף שאנשי הייבן יזהרו ובודאי שירחיקו את הבהמות, אך רוב האנשים כן מקיימים צמחים אלו למאכל בהמה, אם כן לכאורה נפל היתר זה.

אלא שלכאורה הגם שבמקרה דידן יבצעו זריעה של עשבייה זו, מכל מקום סוף סוף מדובר בצמח שהוא צמח בר, ואין אנשים זורעים אותו אפילו לא למאכל בהמה אלא הוא עולה מאליו ואז משתמשים בו למאכל בהמה, אלא שלמעשה אין לכך חשיבות הלכתית אלא החשיבות אם אנשים מקיימים צמח זה זה למאכל בהמה, וכפי שראינו להדיא שפסק רבינו הרמב"ם שגם העולה מאליו אסור אם רוב האנשים מקיימים את הצמח. ובמקרה דידן שהצמח משמש בפועל אצל האנשים בארץ למרעה חשוב, כיצד אפשר להתעלם מכך?

ואמנם גם דשא נחשב מרעה חשוב, רק שבפועל איננו עומד לכך ואין כמעט בארץ מי שמשתמש בזה לצרכי בהמה ובפרט לא בזני הדשא המיוחדים לנוי, אולם בנידו"ד כל סוגי הגידולים המגבילים לעשבייה מהסוגים הנז', אנשים מקיימים לצורך מאכל בהמה. וכאמור הגם, שבוודאי אנשי הייבן ירחיקו כל בהמה שתתקרב, ואדרבה כל כוונתם לא למרעה, אולם סו"ס רוב השטחים של העשבייה מהסוגים הללו כן נוח לאנשים בהם וכן מקיימים לצורך בהמה.

והנה צירפת לי תשובה קצרה בת עמוד אחד שכתבה הרב שאול רייכנברג שליט"א מביהמ"ד הגבוה להלכה ובה התיר לזרוע עשבי בר בחקלאות אורגנית כדי להרחיק מזיקים. וכתב שם שלמעשה עשבי בר שאין רגילות לזרעם כלל, וברוב המקומות בעולם שמגדלים בהמות אין רגילים לזרעם, יהיה מותר לזרועם בין השורות ללא חשש לכלאי זרעים, כאשר אין הכוונה להשתמש בהם למאכל אדם או בהמה, וכל זאת אע"פ שמיני עשבים אלו משמשים מרעה לבהמות.

הנה א"כ לפי דבריו שם, כל סוגי העשבים הנזכרים לעיל שהם עשב בר ולא מגדלים אותנו עבור הבהמות. אפילו שהם מקיימים אותם למרעה טבעי, יהיה מותר.

אלא שהרב הכותב שם התבסס על דברי מרן החזו"א זצ"ל שכתב להקל כגירסת הגר"א בתוספתא שעשבים העולים מאליהם אינם מקדשים, וכן דעת הרמב"ן והר"ן, וכל זה דלא כדעת רבינו הרמב"ם ומרן השולחן ערוך שכתבו שגם העולים מאליהם בכרם מקדשים, באם אנשים מקיימים כמותם. אין מקום להקל, ואף שצירף דברים נוספים, מ"מ אם בטל טעם זה בטל ההיתר.

ובודאי שעשבים אלו אם מקיימים לבהמה, אינם גרועים מקוצים לגמלים בערב, שאסרה הגמרא וכן פסק הרמב"ם, שקוצים אלו בערב מקדשים בכרם. וא"כ בנידו"ד הגם שעולים מאליהם, כיון שמקיימים שכמותם יש לומר שמקדשים בכרם.

ואמנם בצירוף כך שכל סוגיא דידן היא איירי על מין אחד בלבד וללא מפר"י [שיש המתירים לגמרי], ויש עוד ספק על זיהוי המינים, ועוד ספק על הדין בעשבים העולים מאליהם [שיש המתירים לגמרי], אפשר שבצירוף כל הספיקות הנ"ל אפשר להתיר.

ומכל מקום הנכון הלכה למעשה לבחור עשב בר שאינו מקויים אף למאכל בהמה, כיון שהמטרה היא רק לחיפוי ולא לצרכים אחרים, ובין 4 הסוגים של העשבייה הנז' לעיל עדיף ליקח את המין הנקרא "זקניים משובלים" שאיננו נחשב כסוג הראוי למרעה ואדרבה הצאן בורח ממנו בגלל הקוצים שיש לו ומקשה על הצאן בבית הבליעה, כך שמין זה אף אם הוא ראוי למאכל בהמה, למעשה אינו מקויים לצורך זה. ואזי לכו"ע אפשר להקל בזה לכו"ע שאינו מקדש בכרם.

זה הנלענ"ד, אולם יש להגיש את הדברים להכרעת מו"ר הראש"ל הגר"ש עמאר שליט"א.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
 חוקר תורני ראשי ומנהל תחום פסיקה
 הלכתית של המכון

בענין כוסס חיטין ושעורין וברכת החומץ

א. הנה בכוסס חיטה (כמות שהיא, רש"י) מבואר בגמ' (ברכות לז.) דמברכים עליו בפה"א.

אבל במאירי בסוגיא שם פסק על כסיסת החטים שהכל דמאחר שאין דרך לאכלן הופקעה ברכתן מהן וחזרו לשהכל. ושם במאירי (דף לז.) ד"ה אורז כתב דאם כסס אורז ודוחן חי ברכתם שהכל ומה שאמרה הגמ' (דף לז.) הכוסס את החטה מברך עליה בפה"א משמע במאירי שם דמיירי בחרוכין (פי' בקליות) או שבישלן מעט ולא נתבקע, ע"ש. ובאמת כך משמע ברמב"ם (פ"ג מה' ברכות ה"ב) אכל דגן שלוק כמו שהוא (דהיינו שלא נתבקע) מברך לפניו בורא פרי האדמה, ע"ש.

ולכאורה יש להקשות על סברת המאירי דעל כסיסת החטים מברך שהכל מהגמרא (דף לו.) שהסבירה סברת רב יהודה דמברך על קמחא דחיטי בפה"א משום דבמילתיה קאי ואף רב נחמן דאמר שהכל אינו אלא משום דאישתני משמע דאם לא אישתני לכו"ע מברך בפה"א וכמו שדקדקו התוס' (דף לז.), וצ"ע].

וראיתי בהגהות על הלכות ברכות של הריטב"א דין כ"ו (ציון 5) שהביא שבפסקי רי"ד הקשה גבי כוסס חיטה וקמחא דחיטי דמברך בפה"א מהא דקי"ל דבפרות שאין דרך לאכלן חיים מברך שהכל ותירץ דזרעים חשיבי, ע"ש. [ועי' בהגהות שם הסבר התירוץ]. ולהרמב"ם קושיא מעיקרא ליתא.

ב. ולענין כוסס שעורים חיים וכן על שבולים של שעורים שחרכן באור עצמם יש דעות בפוסקים דדעת הכל בו הובא בב"י סי' ר"ח דמברך שהכל לפי שהוא מאכל קשה ודעת הרד"א דאינו מברך עליהם כלום מפני שהוא מאכל

בהמה. וע"ש בב"י שכתב על זה דאין זה טעם כלל דכיון דנהנה אע"פ שהוא מאכל בהמה למה לא יברך עליו. ושם בב"י כתב דאין כן דעת רבנו (הטור) אלא כל ה' מינים שוים לענין זה. וכן משמע בשו"ע (סי' ר"ח ס"ד) דסתם וכתב אכל דגן חי או עשוי קליות או שלוק וכו' אינו מברך אלא בפה"א משמע דהוא אפי' בדשעורים.

וגם הבה"ג (דף ז טור ב') כתב וחיטי ושערי דאמרן (שמברכים מזונות וברכה א' מעין ג') דוקא דעבדין מידי דמשבח כגון דייסא וכו' אבל כיסאני כיון דתחלתן בפה"א סופן בורא נפשות רבות, ע"ש. הרי דהשוה חיטי לשערי [אמנם שם דף ז טור א' משמע דכסאני נעשו מחטים אבל אינו חטים בפני עצמן, ודו"ק]. שוב מצאתי שם בבה"ג טור א' שכתב אבל ודאי קא כייס מיכס מהני חמשת המינים מברך בפה"א דתניא הכוסס את החטה וכו', ע"ש.

ג. אבל בד"מ דקדק ממה שאמרו בגמרא (לז.) הכוסס את החיטים מברך בפה"א משמע דוקא חיטים הראוי לכוס אבל לא שעורים. וע"ש דגם הטור אפשר דס"ל כן ואף דסתם מ"מ לא כיון אלא למיני דגן הראויים לאכילה וכן כתב הב"ח ופסק כן הרמ"א בהגהת שו"ע (סי' ר"ח ס"ד) דהאוכל שעורים שלמים אפילו קלויין באש אינן ראויים לאכול רק ע"י הדחק ואין מברכים לפניהם רק שהכל (כל בו וכן משמע מדברי רשב"א שהשוה חיטים לשעורים לברכה אחרונה משמע ולא בראשונה), עכ"ל. ומה שדקדק הרמ"א מדברי הרשב"א, כן הוא בד"מ סק"ב וכן דקדק בב"ח מהרשב"א. והוא ממה שהביא הב"י סד"ה והתוספות וכו' דכתב הרשב"א דשערי לענין ברכה אחרונה כחיטים ע"ש בד"מ סק"ב. ואני עני יגעתי ולא מצאתי מה שהביא הב"י בחי' הרשב"א פרק כיצד מברכים אלא בסוגיא דקמחא דחיטי (ברכות לו.) (גם בטור החדש ציין לדברי הרשב"א שם) דכתב שם הרשב"א דברכה שלאחריהם בין דשערי בין דחיטי איכא למימר וכו', ע"ש. אלא דשם לעיל מיניה כתב הרשב"א דבקמח חיטה של קלי בפה"א כרב יהודה אבל בדשערי אפי' של קלי שהכל. ולפ"ז נפל דקדוק הד"מ לבירא שהרי התם לא מיירי אלא לענין קמח ובקמח בודאי שיש חילוק בין חיטי לשערי לענין ברכה ראשונה.

והנה לכאורה לפי סברת הרמ"א דמברכים אכוסס שערי שהכל, מה שמחלקת הגמרא בין קמח חיטים לקמח שעורים פשוט הוא שהרי בכוסס כמות שהיא ג"כ מחולקים החטים והשעורים. ובאמת ממה שטרחו התר"י והרשב"א

ורש"י למצוא סברא לחלק בין קמח חטים לקמח שעורים ולא כתבו בפשטות שדינם שונה כדין הכוסס משמע קצת דס"ל דלענין כוסס אין לחלק בין כוסס חטים לכוסס שעורים וכסברת השו"ע ורק בקמח יש חלוק שהוא קשה לקוקיאני.

ד. ועי' באבן העוזר שם (סי' ר"ח ס"ד) שהביא תמיהת הב"י על הרד"א שכתב דכוסס שעורים אין מברך כלום דכיון שנהנה למה לא יברך. והסביר האבן העוזר דדברי הרד"א ברורים ומוכרחים מהא דיומא (פ.א.) דאיתמר התם אמר רבי ירמיה אמר רבי יוחנן זר שכוסס שעורים של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש כי יאכל פרט למזיק (וכן כתב הגר"א שם סק"ג ע"ש), ונפסק דין זה להלכה ברמב"ם (פ"י מה' תרומות הל' ח') דהכוסס שעורים פטור מן החומש מפני שהזיק עצמו וכמו דלענין שמן קי"ל דאינו מברך כלום כיון דנחשב מזיק לענין תרומה גם בכוסס שעורין לא יברך כלום, ולפי הרמב"ם שעל שמן מברך שהכל אפשר דה"ה בכוסס שעורין מברך שהכל אע"ג דמזיק. [אח"כ ראיתי שכבר הקדימו המאירי בסוגיא דידן דכתב דעל כסיסת שעורים אינו מברך כלום שכסיסת השעורים אינו אלא מזיק בעלמא משא"כ בכסיסת חטים שיש בו הנאה קצת ואינו מזיק לעצמו שהרי בענין תרומה אמרו באחרון של יומא שהכוסס את החטים משלם קרן וחומש והכוסס את השעורים פטור מן החומש מפני שהזיק עצמו וע"ע בספר תוספת יוה"כ על יומא (דף פ.א.) שג"כ האריך בזה ותמה על מי שאומר שמברכים על כסיסת השעורים מהגמ' שם].

ה. והנה בלח"מ דקדק מדברי הרמב"ם (פ"ג מה' ברכות ה"ב) שסתם דאכל דגן שלוק כמו שהוא (דהיינו שלא נתבקע) מברך לפניו בפה"א, משמע דאף בכוסס שעורים מברך בפה"א ודלא כהכל בו ורד"א, ע"ש. אבל יש להשיב על דבריו דעד כאן לא דיבר הרמב"ם אלא בשלוק אבל בחיים לא פירש דינו. **ועיין ברמב"ם שם הלכה ז' שפסק דאם כסס את החטים משלם קרן וחומש, ושם בכס"מ הראה מקורו מדנקט רבי יוחנן (יומא דף פו) זר שכסס שעורים אינו משלם את החומש ולא נקט חטים משמע דדוקא כוסס שעורים אינו משלם את החומש לפי שאינם מאכל אדם ונקרא מזיק השעורים אבל חטים משלם קרן וחומש דאכילה קרינן לה וכו', ועוד דאמרינן בירושלמי פרק ו' דתרומות רבי אבהו בשם רבי יוחנן בכוסס את החטה לוקה ואם לא היתה נקראת אכילה לא היה**

לוקה. והנה באמת לענין הכוסס חטה של תרומה פליג הראב"ד שם והשיג על דברי הרמב"ם דרבי הוא דס"ל הכי בירושלמי (פרק יוה"כ הלכה ג' נפ"ו דתרומות) אבל חכמים פליגי עליה וס"ל דהכוסס חטה משלם את הקרן ולא את החומש וק"ל כחכמים ואע"ג דמברכין עליה בפה"א אפשר דלגבי תרומה מזיק הוא, ע"ש. נמצא דס"ל לראב"ד שאין לדמות תרומה לברכה. אבל כבר תמה עליו הצ"ח (דף לה: ד"ה דתניא השותה שמן של תרומה מהגמרא שם שהשוותה תרומה לברכה וסיים דדברי הראב"ד תמוהים אצלו. וע"ש דבאמת לפי רבנן דרבי דכוסס חטה אינו משלם חומש פשוט דגם לגבי ברכה ס"ל דאינו מברך על חיטה בפה"א והגמ' (לז:): שאמרה דהכוסס חיטה מברך בפה"א ע"כ כרבי ע"ש.

ו. וראיתי לצרף כאן בענין **ברכת החומץ** דפסקה המשנה (מ:) לברך עליו שהכל והקשה הרא"ש (שם) היכי מברכין על החומץ הא אמרינן ביומא (פא:): השותה חומץ ביוה"כ פטור ולענין פלפלי משוינן (ברכות לו:): ברכות ליוה"כ. ובאמת לפי הרמב"ם שפסק בשמן זית לברך שהכל הא דחומץ א"ש כפשוטו אבל לפי שאר הראשונים שפסקו בשמן זית שאינו מברך כלום א"כ גם בחומץ לא היה לו לברך ותירץ הרא"ש דמיירי במזוג קצת וכך נפסק בשו"ע (סי' רד ס"א). ועי"ש במ"א סק"ג דבחומץ שאינו חזק כ"כ (שאינו מבעבע כשמשליכין אותו על הארץ ועל החומץ שעירבו אותו במים עד שראוי לשתות מברך שהכל ועל החומץ לבדו אינו מברך כלום מפני שהוא מזיקו) ודאי אית ליה הנאה מיניה ובעי ברוכי (והובא במ"ב ס"ק כד).

עוד תירץ הרא"ש דמיירי בחושש בשיניו ונתן חומץ הרבה לתוך מרק ושותהו לרפואה וחומץ עיקר ואית ליה הנאה מיניה אגב המרק.

והתרי"י (הובא בב"י סי' רד) כתב דיש לתרץ דגבי חומץ אע"פ שהוא פטור אם שתה ממנו כשיעור רביעית ביוה"כ, כיון דקיי"ל שאם שתה ממנו יותר מרביעית חייב מפני שנהנה ממנו בשתיה מרובה לענין ברכה נמי לא יצא מתורת אוכל ולפיכך מברך עליו, וסיים שם התר"י מיהו נראה דברביעית או פחות מרביעית מפני שלא יהנה מן העולם הזה בלא ברכה אבל אינו מברך לבסוף כיון שאינו חשוב שתיה ביוה"כ אבל ביותר מרביעית שחשוב שתיה ביום הכיפורים מברך עליו בתחילה וסוף, עי"ש.

הרה"ג רבי אהרון בוארון שליט"א

בענין סדר הפרשת תר"מ הנהוג כיום

הנה סדר ההפרשה הנהוג כיום, שמפרישים תחילה מן הסל את הפירות המיועדים להפרשה, (מעט יותר מא' ממאה - 1%+), אח"כ מברכים וקוראים שם. - ויש לעיין בנכונות המנהג, באשר הלכה רווחת היא כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן (פסחים ז:), ואיך נהגו לברך לאחר ההפרשה.

א. כ לשון הרמב"ם (פ"ב מהל' תרומות הט"ז): וכל המפריש תרומה גדולה או תרומת מעשר מברך "קודם שיפריש", כדרך שמברכין על כל המצוות (ר"ל עובר לעשייתן) כמו שביארנו בהלכות ברכות. ע"כ. ובהל' ברכות (פי"א ה"ו) פסק שאם הפריש תרומה בלא ברכה, אינו חוזר ומברך אחר העשיה. וכ"פ מרן בשו"ע יו"ד (סי' שלא סעיף עח): המפריש תר"ג או תרומ"ע מברך "קודם שיפריש" אקב"ו להפריש תרומה. וכן המפריש מעש"ר מברך "קודם" להפריש מעשר. עכ"ל.

והסבר הדברים לברך קודם ההפרשה, פשוט, משום שלאחר שמפריש בסתם, לכאורה ממילא חלה ההפרשה ונגמרה המצוה. דתרו"מ ניטלת במחשבה בעלמא, ואין הדיבור מעכב. ועוד, שכך שנינו במס' מעשר שני (פ"ד משנה ז): הפודה מעשר שני ולא קרא שם, רבי יוסי אומר דיו, רבי יהודה אומר צריך לפרש. היה מדבר עם האשה על עסקי גיטה וקידושיה, ונתן לה גיטה וקידושיה, ולא פירש, רבי יוסי אומר דיו, רבי יהודה אומר צריך לפרש. ע"כ. ופי' בפי"ה"מ להרמב"ם, לא קרא שם, ענינו שלא אמר הרי זה פדיון מעשר שני, וכמו"כ נתנית הגט או הקידושין, אם לא אמר לה ה"ז גיטך או הרי את מקודשת בזה, ר' יוסי אומר א"צ לפרש בשום דבר מאלו הענינים, מפני שהענין יורה עליו. והלכה כרבי יוסי בשני המאמרים. עכ"ל. וכ"פ ביד החזקה (רפ"ד ממעשר שני): הרוצה לפדות פירות מעשר שני פודה אותן בדמיהן, ואומר הרי המעות האלו תחת הפירות האלו, או הרי הפירות האלו מחוללות על המעות האלו. ואם לא פירש אלא הפריש מעות בלבד כנגד הפירות, דיו, ואינו צריך לפרש, ויצאו הפירות לחולין. עכ"ל. והיינו כרבי יוסי, כדכתבו הכס"מ והרדב"ז. והוסיף הרדב"ז מה שאמרו בערובין (מו:): הלכה כרבי יוסי מרבי יהודה. וכ"פ מרן בשו"ע יו"ד (סימן שלא סעיף קלו). - וא"כ גם בענינו, כאשר אדם מוציא מהפירות את המעט יותר מא' ממאה בסתם, אע"פ שאינו מתכוין להדיא שכבר כעת יחולו התרו"מ, מ"מ הרי כוונתו בסתם לשם תרומות ומעשרות, וא"כ בעצם מעשה ההפרשה הלזו חלו התרו"מ, ואיך יברך לאחר המצוה.

יש לתרץ בקל, דשאני הכא שברור שבדעתו לקרא שם רק לאחר הברכה, ובהחלט י"ל שבעת מעשה ההפרשה הערטילאי כוונתו מכוונת שלא יחולו כעת התרו"מ, ואינם חלים שלא מדעת בעלים.

ב. איברא דחזינן להגאון רבי דוד פארדו בחסדי דוד על תוספתא מעשר שני (פ"ד הט"ז) שאמרו שם: הפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ולא קרא להן שם, רבי יוסי אומר נתקדשו (דהפרשתן מוכח עליו. מנחת ביכורים), רבי יהודה אומר לא נתקדשו, רבי מאיר אומר (וי"ג רבי אומר) אם עתיד לקרות להן שם אין בהן קדושה עד שיקרא להן שם, אם אין עתיד לקרות להן שם כיון שהפרישן נתקדשו. ע"כ. ואשר מנהגנו עולה בקנה אחד עם שיטת רבי. אבל הגר"ד פארדו כתב שם דהך תוספתא קאי על המשנה הנז' (מע"ש פ"ד מ"ז) דקתני הפודה מע"ש ולא קרא שם, ר' יוסי אומר דיו, ר' יהודה אומר צריך לפרש. תני הכא דלאו בהא בלחוד הוא דפליגי, אלא ה"ה בהפריש תרומה ומעשרות ולא קרא שם. ועוד הוסיף כאן סברת רבי. וטעמא דר' יוסי דס"ל דאע"ג דבעלמא דברים שבלב אינם דברים, בתרומה סגי במחשבה. וכו'. וכתב הגר"ד פארדו, ולענין הלכה בודאי דקי"ל כרבי יוסי. ואע"ג דקי"ל הלכה כרבי מחבירו, רבי יוסי רביה הוה וכו'. וליכא למימר דהלכה כרבי הכא משום דהו"ל מכריע, חדא דלא נזכר בדברי ר' יוסי ור' יהודה עתיד או לא עתיד, ועוד דרבי הו"ל תלמידו, ומ"מ אין הלכה שלישית מכרעת (?), ועוד דסוגיא דלעיל אתיין כרבי יוסי (נ' כוונתו למה שהביא שאפשר במחשבה ללא קריאת שם), ועוד דרבי גופיה הכא במעשר שני (במשנה) לא מייתי במתני' אלא סברת רבי יוסי ורבי יהודה, ולא הזכיר סברת עצמו כלל, דנראה שלא הודו לו רבנן דמתיבתיה. ונקט (רבי במשנה) הדין במעשר שני, וה"ה לאידך, דכולהו חד טעמא להו. וכ"פ הרמב"ם בפ"ד מהל' תרומות (הט"ז): הפריש תרומה ולא הוציא בשפתיו כלום ה"ז תרומה. וכן בהל' מע"ש (רפ"ד) פסק נמי כהך דרבי יוסי דמתני'. ואע"ג דנמצא שם בהגה, והוא שעסוקין באותו ענין, כבר השיב עליו התירו"ט במשנה הנז'. ואע"פ שבתורת שמה כתב כן, ספקות של הרב ודאות הן. וכמו שהוכחנו. עכ"ל החסדי דוד.

ג. אכן לאחר המחילה מהדר"ג אישתמיטתיה תוספתא דתרומות (פ"ג ה"ב), רמזוה, דסתם לן תנא דתוספתא כרבי. דהכי איתא התם, היה הולך להפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני, מאימתי מברך עליהן משהפרישן, הפרישן, אם עתיד לקרות להם שם אין בהן קדושה עד שיקרא להם שם, ואם אין עתיד לקרות להם שם כיון שהפרישן נתקדשו. ע"כ. מפורש כרבי. ואע"ג דהוי סתם ואח"כ מחלוקת, הא הוי בתרי מסכת. וקשה טובא על הגר"ד פארדו שלא זכר שר הך תוספתא דתרומות. ועוד דמני"ר גופיה בחסדי דוד שם פירשה, ז"ל: מאימתי מברך עליהן, משהפרישן. תימה דקי"ל כל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן. וכ"כ הרמב"ם (פ"ב מתרומות הט"ז) שמברך קודם שיפריש. ובסוף הל' ברכות (פי"א ה"ח) פסק שאם הפריש כבר, שוב אינו יכול לברך, שכבר נגמרה המצוה. ע"ש. וכן בדין. ונראה דהכא אסיפא סמיק, ולחידושא נקטיה, דמשכחת לה שיכול לברך אחר ההפרשה, והיכי דמי כגון שהפריש ולא כוון להפריש לשם תרומה,

שבדעתו לקרות עליהן שם בפירוש אחר ההפרשה, אע"ג דמדינא לא היה צריך, דכיון שבלבו להפריש לשם תרומה סגי בהכי, מ"מ אם כוונתו לעשות כדאמרן, נמצא שהמצוה אינה מתקיימת בשעת ההפרשה שאין בהן קדושה אלא בשעת קריאת שם, ולכך יש לו לסמוך הברכה למצוה. אבל אם אין עתיד לקרות להם שם, כיון שהפרישן נתקדשו, כלומר ואז יש לו לברך קודם ההפרשה. עכ"ל.

ד. ואשכחנא מרגניתא טבא תל"ת, ראייה מהימנא שהלכה כתוספתא תרומות ולא כתוספתא דמע"ש. והוא מביאור הגר"א ז"ל. שבסימן אש"ל (ס"ק כא) כתב: "אעתיק התוספתא המצטרך לסימן זה", וליקט הלכות מכל התוספתות דזרעים. ע"ש. ואתה תחזה שאת התוספתא דתרומות העתיק, הפרישן, אם עתיד לקרות להן שם וכו'. ואילו את התוספתא דמעשר שני השמיט. מבואר דס"ל שהלכה כרבי דסתם תנא כוותיה בתרומות. ורמז לשם הגר"א בסעיף ע"ח הנ"ל.

הרי נעשה קיום למנהג הנפוץ.

ה. אלא שלענין לכתחילה, מפורש ברמב"ם ובשו"ע שיש לברך לפני ההפרשה. ואיך נעבור על מצותם. וגם מדוע לא נצא מכל ספק ע"י שנהגה לברך תחלה ואח"כ נפריש ונקרא שם.

וי"ל בטעם המנהג, שמאחר שלהפריש מהפירות והירקות קצת יותר מא' ממאה (+1%), צריך חישוב, אם יברך תחלה מצוי שיהא הפסק, לכן הנהיגו לכתחילה להפריש תחלה מה שצריך להפריש, ואח"כ מברך וקורא שם. אמנם עי' דברינו להלן (אות ז) מה שנכתוב שנכון לנהוג למעשה.

* * *

ו. אחר כתיבי זאת מצאתי בשו"ת שבט הלוי ח"ד (סימן קמו) שדיבר בסוגיא זו. והביא שכמנהג העולם להפריש ואח"כ לברך, מפורש בסוף הל' חלה להרמב"ן, וכד בעי למשקל חלה מאגנא, מיבעי לאקדומי ואפרושיה, והוא מברך אקב"ו להפריש חלה, והדר לימא ליהוי חלה. ואמר רב יהודה אמר שמואל כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן (פסחים ז:). ותניא בתוספתא היה מהלך להפריש תרו"מ, אומר ברוך אקב"ו להפריש תרו"מ, מאימתי מברך עליהם משהפרישן. תניא אידך היה מהלך להפריש וכו' מברך משהפרישן. הפרישן, אם עתיד לקרא להן שם אין להן קדושה עד שיקרא להם שם, ואם אין עתיד לקרא להם שם כיון שהפרישן נתקדשו. וסיים, הלכך אם אין עתיד לקרא להם שם, מברך קודם שיפרישן, כדי שיברך עובר לעשייתן. ע"כ הרמב"ן. דמבואר שאם בדעתו לקרא שם, יפריש תחלה ואח"כ יברך ויקרא שם. ורק אם אין עתיד לקרא שם, ומסתפק

במעשה ההפרשה, יקדים ברכה להפרשה, כי בכה"ג בהפרשה סיים המצוה ולא יוכל עוד לברך.

וכתב השבט הלוי שסברת הרמב"ן היא שאם יברך ואח"כ יפריש ואח"כ יקרא שם, הו"ל עובר דעובר לעשייתו. – והנה כבר בעצמו עורך שא"ז כ"כ מחזור, כי ברור מאוד שמעשה ההפרשה הוא חלק מעצם המצוה. – אולם נ' לקיים הדברים דהחשש הוא לעובר דעובר, משום ההשתהות אשר תיתכן במעשה ההפרשה, בין בתרו"מ ובין בחלה בנותן א' מששים. (ואף בעומדת לשריפה כי האידנא שנותנים כלשהו, יתכנו שיהויים ועיכובים מאיזה סיבות).

ומאיך הביא שבמאירי (פ"ב דחלה) מפורש להקדים הברכה להפרשה.

ובדעת השו"ע, הביא השבט הלוי לשון השו"ע בהל' חלה (סי' שכח ס"א), ופירש דסובר כהר"מ שהברכה קודם ההפרשה. ובאמת אי"צ דיוקים ופירושים. ובשו"ע לקמן בהל' תרו"מ (סי' שלא סעיף עח) הדברים מפורשים כן. וכדהעסקנו בתחילת דברינו.

ז. ובעיקר יש לי העני להעיר על מ"ש השבט הלוי שהרה"ג ר"א סופר בהגהותיו על המאירי שם, העיר לנכון מדברי רש"י (פסחים מח: ד"ה אמר ליה) שנראה מדבריו שמברך אחרי ההפרשה וגם אחרי קריאת שם. עכ"ל. – וז"ל רש"י שם, והאידנא קיי"ל כר' אליעזר בחלה של אור וכו', אלא עושה חררה קטנה אצל גדולה ואופה שתיהן, וכשהוא רודה נותן לכלי והוא מצרפם, ונוטל הקטנה וקורא שם ומברך, ומצניעה ושורפה משתחשך או למחר. ע"כ. ולכא' מילתא דתמיהא היא ביותר. ותימה על הגאון שליט"א שעבר על זה בשתיקה שכזו.

וני"ל דצ"ל דלשון רש"י בזה אינו מסודר כסדר המעשה, וכלשון הש"ס בכמה דוכתי, לדוגמא במס' סוכה (מו.), חזינא ליה לרבא וכו', ועייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה (ורוחץ ידיו) ומנח תפילין ומברך. וכי איצטריך וכו' ומנח תפילין ומברך. וכן בסופ"ק דב"ק (יז.) לא פשיט לן עד דמשי ידיה ומנח תפילין ומברך, והדר אמר לן וכו'. וכמדומני שראיתי לשונות כאלו במקומות נוספים. ובכולן אין הסדר כסדר המעשה. אלא הזכיר תחלה הנחת התפילין בפועל שהיא עיקר הענין ואח"כ הזכיר הברכה. וכן נאמר בדברי רש"י. ולעולם הברכה עובר לעשייתו כהלכה. וצ"ע.

* * *

ח. ולענין מעשה, מלבד שיש ענין לנהוג לכתחילה כהוראות הרמב"ם ומרן השו"ע. בפרט אצל עדות המזרח. – עוד יש ענין לצאת מכל חשש פן ושמא במעשה ההפרשה כבר יוצא הוא יד"ח, והברכה שאח"כ ספק ברכה לבטלה.

וני' נכון בעזהש"ת לנהוג כך, שיעשה תחילה מעשה הפרשה שאינו מצוה אלא מעשה הכנה גרידא למצות ההפרשה, ויחזור וישיב החלק המופרש אל הסל עם שאר הפירות בצד באופן שיהו ניכרים לו. ואז יברך ויפרישם לחוץ ויקרא שם.

ובזה הכל על מקומו יבוא בשלום. דהחשש שמא יתכוין כבר במעשה ההפרשה לקיים המצוה, נ' דליתיה בכי הא, דיודע הוא שהפרשה זו אינה אלא "הכנה" למצוה בעלמא. ואזיל החשש דברכה לאחר המצוה דהויא לבטלה לדעת עמודי ההוראה. – וגם עי"ז הכמות הראויה להפרשה מסודרת למצוה כראוי, ולא יצטרך להתעכב ולהסתבך בזה לאחר הברכה. – וגם מקיים בזה ההפרשה כהוראת הרמב"ם והמאירי ומרן השלחן ערוך. – על כן נדמה שזו הדרך מוציאה מידי כל חשש.

ט. ואורי יש להציע כן בפירוש התוספתא תרומות (פ"ג ה"ב) הנ"ל, דתניא, מאימתי מברך עליהן משהפרישן, הפרישן, אם עתיד לקרות להם שם אין בהם קדושה עד שיקרא להם שם, ואם אין עתיד לקרות להם שם כיון שהפרישן נתקדשו. ע"כ. דלכאורה קשיא רישא אסיפא. דרישא קאמר דלכתחילה יברך "משהפרישן", משמע תחילה יפריש ואח"כ יברך ויקרא שם. וכדפירש כן הרמב"ן, דמפריש ואח"כ מברך קאמר. (והחסדי דוד שם הקשה איך אמרה התוספתא לברך שלא עובר לעשייתן. ופירש התוספתא באיזו אוקימתא שאכן מברך קודם קיום המצוה. ואולם זה נגד הרמב"ן. ואעיקרא דבריו אוקימתא דחיקא). וסיפא קאמר "הפרישן", אם עתיד וכו'. משמע שר"ל בדיעבד שטעה והפריש תחילה, אז תלוי אם עתיד לקרות שם או לא. והא רישא קאמר דהכי מיבעי למיעבד לכתחילה להפריש תחלה ואח"כ לברך ולקרא שם. – ולפי דרכנו הכי פירושו, מאימתי מברך, משהפרישן, ר"ל לאחר ההפרשה הראשונה שענינה סידור הכמות הראויה למצוה והחזרתה אל צידי הכלכלה רק אח"כ זמן הברכה. והדר קאמר, הפרישן, אם עתיד לקרות שם וכו'. ר"ל אבל אם הפרישן במובן שאינו יכול או אינו מעוניין להחזיר היבול של המצוה לתוך הכלכלה, ואז יש רק מעשה הפרשה אחד, אז תלוי, אם עתיד לקרות להם שם אין להם שם קדושה ע"י ההפרשה עד שיקרא להם שם, ואם אין עתיד לקרות להם שם, כיון שהפרישן נתקדשו, ובכה"ג יברך תחילה ואח"כ יפריש. וכדכתב הרמב"ן.

י. סיכום הדברים:

א'. נכון הדבר לנהוג כך, תחילה יעשה הכנה למצוה, היינו שיפריש שלא לשם מצוה, וישיב החלק המופרש אל סל הפירות בצדו, באופן שיהו ניכרים לו. ואז יעשה המצוה כהוגן כסדרה, יברך, אח"כ יפריש לחוץ הכמות הראויה, ויקרא שם.

ב'. המפריש בסדר הנהוג כיום, שמוציאים מן הסל הכמות הראויה להפרשה, ומברכים וקוראים שם, מותר הדבר. ובפרט שבמקום מנהג לא אומרים סב"ל. אלא שיותר נכון לנהוג כאמור באות א'.

מדור שו"ת

שאלות שנשאלו בבית ההוראה
שע"י המכון למצוות התלויות בארץ

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א

חוקר תורני ראשי ומנהל תחום

פסיקה הלכתית של המכון

שאלה (בעניין הלכות שבת): א' מבני הבית שעדיין אינו שומר תורה ומצוות

קטף בשבת פירות מהעץ במזיד האם הפירות מותרים לאכילה.

תשובה: הנה דין זה תלוי במחלוקת התנאים הובא בכמה מקומות בש"ס. ופסק

השו"ע (סי' ש"ח סעיף א) כרבי יהודה דהמבשל בשבת (או שעשה אחת משאר מלאכות, טור), במזיד, אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד; ובהוגג, אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד. וכתב המשנה ברורה (סק"ה) דבמזיד מותר אף למי שנתבשל בשבילו.

נמצא להלכה כיון שהקוטף קטף הפירות בשבת במזיד לדאבונו אם כן לקוטף עצמו הפירות אסורים עולמית [אמנם אם ימכרו הפירות יהיה מותר לו ליהנות מדמיהם כמבואר בב"ק (דף ע"א) דמעשה שבת מותר בהנאה, ומוזכר בשעה"צ סק"ז]. אבל לאחרים הפירות מותרים במוצאי שבת מיד ואפילו לאילו שנקטפו הפירות עבורם. ובמוצאי שבת מותרים הפירות מיד ואין צריך להמתין אפילו בכדי שיעשו [דרק באמירה לנכרי אמרינן שימתין בכדי שיעשו כמבואר במשנה ברורה סק"ה]

שאלה (הלכות חלה): האם מותר לעטוף החלה בנייר כסף ולשרפה בתנור בשעה

שאופה דבר אחר בתנור.

תשובה: הנה החלה בזמן הזה אינה נאכלת כיון שהיא נטמאת כשאנו נוגעים בה

היות שאין בידנו מי חטאת להטהר מטומאת מת, וכמו כן הכהנים טמאים ואינם רשאים לאכול בתרומה, אי לכך דין החלה בזמן הזה בשרפה כדין תרומה טמאה (המבואר ביו"ד סי' של"א סעיף י"ט). וכתב הרמ"א (יו"ד סי' שכב ס"ה) די ש

אומרים כששורפין החלה עושין לה היסק בפני עצמה דישראל אסור ליהנות ממנה (מהרי"ק וכן הוא בתוס' פרק כל שעה) ונוהגין להשליכה לתנור קודם שאופין הפת, עכ"ל. וכתב הש"ך (סק"ח) דנכון לעשות לה מדורה לעצמה במקום שאין מבשלין שם וכו' שאז ידוע שלא תבא לידי הנאת ישראל טרם כליא איסוריה, ע"ש. לכן העצה הוא לשרוף העצה היא לשרוף את החלה עטופה בנייר כסף (כדי למנוע שאלות של בליעת איסור) על הגאז שלא הועמד קדרה על הלהבה. ואם שורף את החלה בקרקעית התנור לכתחילה אין לשרפה בשעה שאופים דבר מאפה בתנור דהוי כנהנה מהחלה במה שמוסיף קצת חום תוך כדי הבערתה. ובדיעבד אף אם שרף החלה על תבנית בתנור בשעה שאפה דבר מאפה אחר יש להתיר דאין זו הנאה משמעותית [וגם הוי זה וזה גורם], וגם לא נאסר התבנית מבליעת החלה אם חתיכת החלה עטופה בנייר כסף דאין הבליעה עוברת מסיר לסיר.

שאלה: האם מותר להפריש חלה מלחם בעודו קפוא.

תשובה: יש ללמוד דין זה ממה שדנו הפוסקים בענין לחם מנה בשבת אם מותר לצרף לחם הוא קפוא ועי' למרן מלכא בשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סי' לב) שרוב האחרונים הסכימו להתיר בזה דשם לחם ליו אף דעתה אינו ראוי לאכילה בעודו קפוא כיון שסופו להפשיר. ואם כן לנידון דידן בענין חלה נמי נוכל להפריש חלה מלחם זה אף בעודו קפוא כיון דשם לחם עליו, וכמו שפסק הגרש"ז ריוח בספרו תבואת השדה (פ"י הלכה י) [וע"ש בהערה דלענין חלה קיל טפי ולדברי הכל אפשר לכתחילה להפריש ממנה חלה בעוד העיסה קפואה דפשוט דשם לחם עליה].